

An Analytical Examination of the Judicial Enforcement and Annulment of Sayadi Checks

Mostafa Etemad Shafee*

Ph.D. Student in Private Law,
Faculty of Law, University of Qom,
Qom, Iran

Ebrahim Abdipour Fard

Professor, Department of Private Law,
Faculty of Law, University of Qom,
Qom, Iran

Objective

The check, as a key instrument in facilitating economic transactions and securing payments, holds a central role in Iran's legal system. However, challenges in recovering claims due to the issuer's refusal to honor the check have created significant issues. Through the 2018 amendment to the Check Issuance Law and the introduction of Article 23, the legislature established a mechanism for issuing judicial writs of execution without adversarial proceedings to expedite claim recovery. Nevertheless, ambiguities in Article 23 regarding the nature of judicial enforcement, the process of suspension and annulment of the writ, and the jurisdiction of competent authorities have led to inconsistencies in judicial practice and legal doctrine. This study aims to provide a legal analysis of the judicial enforcement and annulment of Sayadi checks, examining Article 23 and related judicial practices to address the following questions: What is the nature of judicial enforcement of

* Corresponding Author: mostafa.etemad@gmail.com

How to Cite: Etemad Shafee, M. and AbdipourFard, E. (2025). An Analytical Examination of the Judicial Enforcement and Annulment of Sayadi Checks. *Private Law Research*, 13 (51), 155 -196. Doi: 10.22054/jplr.2025.82413.2925

checks? How does the suspension and annulment process function? Which authorities are competent? How effective is Article 23? What are the solutions to its ambiguities? And how does Article 23 align with the principles of commercial instruments? The ultimate objective is to offer a legal analysis and interpretation to resolve ambiguities and discrepancies in doctrine and judicial practice and to elucidate necessary legislative reforms.

Methodology

This study employs a descriptive-analytical method, relying on theoretical, legal, and comparative approaches to analyze the subject. The legal framework includes Article 23 of the 2018 Check Issuance Law Amendment, Articles 8 and 39 of the Civil Judgments Enforcement Law, Note 3 of Article 5 Bis of the Check Issuance Law, and the Dispute Resolution Councils Law (enacted 13/9/2023). The nature of judicial enforcement is examined through a comparative analysis with Article 14 of the Check Issuance Law, Article 11 of the Civil Judgments Enforcement Law, and non-judicial execution. Data were collected from statutes, judicial decisions (including rulings from the Supreme Court and civil courts), advisory opinions from the Judiciary's Legal Department, and doctrinal studies. Jurisprudential principles (e.g., "reconciliation is preferable to rejection whenever possible") and legal principles of commercial instruments (e.g., the principle of abstraction) were applied to address ambiguities.

Findings

Article 23, by enabling the issuance of judicial writs of execution without adversarial proceedings, transforms Sayadi checks into judicially enforceable instruments, offering greater efficiency than non-judicial execution through the Civil Judgments Enforcement Law. However, ambiguities in its nature, jurisdiction, and suspension and annulment processes pose challenges. Judicial enforcement of checks is an exceptional institution combining judicial (issuance by a judge) and administrative (expedited issuance) characteristics, subject to challenge through substantive claims. Article 23 recognizes any civil claim or criminal complaint related to the check (e.g., conditional or guaranty checks or offenses) as grounds for suspension, but the absence of a time limit for objections creates opportunities for abuse. The new Dispute Resolution

Councils Law (2023) clarifies the relative jurisdiction of the Peace Court (for financial claims up to one billion rials) and the General Civil Court (for amounts exceeding this threshold), with Uniform Procedure Ruling No. 688 (2006) granting the holder discretion to choose the venue (place of issuance, payment, or defendant's domicile). Article 23 claims are illustrative and are adjudicated by the Peace Court, General Civil Court, or criminal authorities based on jurisdiction. The abstraction principle of commercial instruments limits claims to holders with bad faith or direct holders. Suspension requires a substantiated claim, a suspension request, and a finding of strong likelihood or irreparable harm, but ambiguities in these criteria have caused judicial inconsistencies. Independent claims for suspension or annulment are inadmissible, with annulment being a consequential effect of the main action.

Novelty (Value)

This study addresses gaps in prior research by elucidating the distinct nature of judicial enforcement of checks and, through a comparative analysis of Article 23 with Articles 14 and 11 and non-judicial execution, clarifies their distinctions and complementarity. It updates jurisdictional frameworks under the new law, highlights limitations on claims against good-faith holders, and establishes the inadmissibility of independent suspension and annulment claims. Its reform proposals enhance the study's practical value.

Conclusion

Article 23 of the 2018 Check Issuance Law Amendment introduces an innovative and effective mechanism for expediting claim recovery and reinforcing the role of Sayadi checks in commercial transactions. By transforming checks into judicially enforceable instruments and leveraging the Civil Judgments Enforcement Law (e.g., enabling debtor detention), it distinguishes itself from non-judicial execution and enhances trust in checks. However, ambiguities in the nature of the writ, jurisdictional competence, suspension criteria, and scope of claims have led to significant inconsistencies in legal doctrine and judicial practice. The Dispute Resolution Councils Law (2023) resolves prior conflicts by eliminating the jurisdiction of Dispute Resolution Councils, assigning relative jurisdiction to the Peace Court (for financial claims up to one billion rials) and the General Civil Court (for amounts exceeding this threshold). By analogy with

Uniform Procedure Ruling No. 688 (2006), the holder may choose the venue (place of issuance, payment, or defendant's domicile). Any civil claim or criminal complaint related to the check—such as claims of conditional or guaranty checks (civil claims) or offenses like fraud or breach of trust (criminal complaints)—may serve as grounds for suspending the writ, but these claims, depending on their financial threshold or criminal nature, are adjudicated by competent authorities (Peace Court, General Civil Court, prosecutor's office, or criminal court). The abstraction principle (derived from Article 249 of the Commercial Code) restricts such claims to holders with bad faith or direct holders, safeguarding good-faith third-party holders and supporting trust in check circulation. Suspension of enforcement requires filing a relevant claim, a suspension request, and a judicial finding of strong likelihood or irreparable harm by the issuing court, yet ambiguities in defining “strong likelihood” and “irreparable harm” have caused judicial inconsistencies. Independent claims for suspension or annulment are inadmissible, with annulment being a consequential outcome of the main action, effected by the issuing court after the claim's finality, pursuant to Article 39 of the Civil Judgments Enforcement Law and Note 3 of Article 5 Bis of the Check Issuance Law. To address these challenges, the legislature should amend Article 23 to: clarify the distinct nature of the judicial writ as an exceptional institution with judicial and administrative features; explicitly define the jurisdiction of the Peace Court and General Civil Court; articulate suspension criteria (e.g., defining strong likelihood and irreparable harm); and precisely delineate the scope of claims using terms like “any civil claim or criminal complaint related to the check.” Eliminating unrelated claims (e.g., loss or forgery) given the Sayad system and establishing a mechanism for refunding amounts post-annulment would enhance Article 23's efficiency, balance the rights of holders and issuers, and promote coherence in the legal system governing commercial law, civil judgment enforcement, and principles of commercial instruments. These reforms would strengthen trust in Sayadi checks as a reliable tool in economic transactions and prevent potential abuses.

Keywords: writ of execution, judicial, non-contentious, check, registry-based, annulment, suspension

بررسی تحلیلی اجرای قضائی چک صیادی و ابطال آن

مصطفی اعتمادشفیع* دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران

ابراهیم عبدی پور فرد استاد، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران

چکیده

چک بانکی، نقش مهمی در تسهیل مبادلات اقتصادی و تضمین پرداخت‌ها دارد. با این حال، مشکلات وصول مطالبات ناشی از چک، به‌ویژه در مواردی که صادرکننده از پرداخت خودداری می‌کند، چالش‌هایی را ایجاد کرده است. قانونگذار ایران با اصلاح قانون صدور چک در سال ۱۳۹۷ و تدوین ماده ۲۳، امکان صدور اجرائیه قضائی، بدون نیاز به رسیدگی ترافعی، را فراهم کرده تا روند وصول مطالبات سرعت گیرد. اما، در زمینه ماهیت اجرای قضائی چک، فرایند توقف و ابطال اجرائیه و صلاحیت مراجع، ابهاماتی وجود دارد. این پژوهش با هدف تحلیل حقوقی اجرای قضائی چک و فرایند ابطال آن، ماده ۲۳ و رویه قضائی مرتبط را بررسی می‌کند. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و با تکیه بر مبانی نظری، قانونی و رویکرد تطبیقی، به واکاوی ماهیت اجرای قضائی، شرایط توقف عملیات اجرایی و ابطال اجرائیه پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ماده ۲۳، با وجود نوآوری، ابهاماتی در صلاحیت مراجع، دامنه دعای اعتراضی و فرایند توقف دارد. برای نمونه، دعای مستقل ابطال اجرائیه به دلیل فقدان موضوعیت باطل است. در پایان، پیشنهادهایی مانند تشریح قانونی ماهیت اجرا، تعیین مراجع صالح و اصلاح ماده ۲۳ برای تبیین فرایند توقف و رفع اثر از آن، ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: ابطال، اجرائیه، توقف، ثبتی، چک، غیرترافعی، قضائی.

مقدمه

چک، به عنوان سندی کلیدی در نظام حقوقی ایران، نقشی محوری در تسهیل مبادلات اقتصادی و تضمین پرداخت‌ها ایفا می‌کند. با این حال، دشواری‌های وصول مطالبات ناشی از چک، به‌ویژه در صورت امتناع صادرکننده از ایفای تعهد، همواره چالشی اساسی در حقوق تجارت و اجرا بوده است. قانونگذار با اصلاح قانون صدور چک در سال ۱۳۹۷ و معرفی ماده ۲۳، سازوکاری نوین برای اجرای قضائی چک فراهم کرد. این ماده با امکان صدور اجرائیه مستقیم علیه صادرکننده یا صاحب حساب، بدون نیاز به رسیدگی ترافیعی، گامی مؤثر در تسریع وصول مطالبات برداشت. با این وجود، ابهامات در تفسیر و اجرای ماده ۲۳، به‌ویژه در فرایند توقف و ابطال اجرائیه، چالش‌هایی در رویه قضائی و دکترین حقوقی پدید آورده که نیازمند تحلیل دقیق و راهکارهای منسجم است.

پژوهش‌هایی نظیر «واکاوی نوآوری‌های قانون صدور چک» (رحمانی و ترابی، ۱۴۰۰)، پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، «تحلیل قلمرو و قواعد دادرسی ماده ۲۳» (آقای، ۱۴۰۱)، حقوق تطبیقی و «تحلیل حقوقی ماده ۲۳» (اکبری‌دهنوی و همکاران، ۱۴۰۱)، حقوق تطبیقی معاصر) به جنبه‌هایی از این ماده پرداخته‌اند. با این حال، این مطالعات کاستی‌هایی دارند؛ رحمانی و ترابی (۱۴۰۰) چالش‌های اجرایی را عمیقاً تحلیل نکرده‌اند، آقای (۱۴۰۱) فرایند توقف و ابطال را مبهم گذاشته و اکبری‌دهنوی و همکاران (۱۴۰۱) در تحلیل توقف اجرائیه دیدگاه‌های متعارضی ارائه داده‌اند. این مقاله با هدف رفع این ابهامات، به تحلیل منسجم اجرای قضائی چک و فرایند ابطال آن می‌پردازد.

مقاله حاضر با هدف پاسخ‌گویی به سؤالات اساسی زیر به بررسی عمیق‌تر این موضوع می‌پردازد: ماهیت اجرای قضائی چک چیست؟ نحوه اقدام و فرایند توقف عملیات اجرایی و رفع اثر از اجرائیه صادره چگونه است؟ مراجع ذیصلاح برای صدور و رفع اثر از اجرائیه موضوع ماده ۲۳ کدامند؟ کفایت و وضوح ماده ۲۳ تا چه اندازه است؟ چه راهکارهایی برای برون‌رفت از ابهامات ماده ۲۳ وجود دارند؟ کدام یک از دعاوی اعتراضی قابل استماع هستند؟ رابطه ماده ۲۳ با اصول اسناد تجاری و حقوق دارنده ناآگاه ثالث چگونه است؟ برای نیل به این هدف، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده و ابتدا مبانی نظری و قانونی

موضوع تشریح می‌شود، سپس ماهیت اجرای قضائی چک با رویکرد تطبیقی تحلیل می‌گردد و درنهایت، شرایط توقف و ابطال اجرائیه بررسی خواهد شد. ساختار مقاله نیز به گونه‌ای طراحی شده که پس از تبیین مبانی، به تحلیل فرایندها و در پایان به ارائه پیشنهادات اصلاحی پردازد. این پژوهش امیدوار است با ارائه دیدگاهی جامع، به بهبود کارآمدی ماده ۲۳ و ارتقای نظام حقوقی کمک کند.

۱- مبانی نظری و قانونی

۱-۱- تحلیل ماده ۲۳ قانون صدور چک: مبانی، شرایط و چالش‌ها

ماده ۲۳ اصلاحی قانون صدور چک (مصوب ۱۳۹۷) سازوکاری نوین برای اجرای قضائی چک‌های بانکی پیش‌بینی کرده که از نوآوری‌های این قانون شمرده می‌شود. چک، سندی عادی است، مگر آنکه از سوی مأمور رسمی، مانند ذی حساب، مطابق مقررات تنظیم شود.^۱ طبق ماده ۲ ق.ص.چ، چک به عنوان سند لازم‌الاجرای ثبتی قابل مطالبه بود، اما ماده ۲۳ آن را به سند لازم‌الاجرای قضائی نیز تبدیل کرد^۲ و نسبت به اسناد رسمی، جایگاهی ممتاز بخشید. این رویکرد بی‌سابقه در نظام حقوقی ایران، امکان اقدام قضائی بدون تشریفات ترافعی را برای دارنده فراهم کرده تا سریع‌تر به طلب خود برسد.^۳ قانونگذار دین را مفروض دانسته، بار اثبات خلاف را بر صادرکننده مستکف^۴ و هزینه دادرسی را بر او تحمیل کرده است^۵ که به منظور تقویت کارکرد چک به عنوان ابزار پرداخت به شمار

۱ بارانی، محمد، *جعل و تزویر در قانون و رویه قضائی ایران*، (تهران: انتشارات قوه قضائیه، ۱۴۰۲)، ص ۹۳

۲ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، *مجله پژوهشهای حقوقی*، شماره ۴۶، (۱۴۰۰)، ص ۱۵

۳ اکبری‌دهنوی، میثم، ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، *حقوق تطبیقی معاصر*، شماره ۲۶، (۱۴۰۱)، صص ۵-۳

۴ گرامی، حسین، *شرح ماده به ماده قانون صدور چک*، (تهران: جنگل، ۱۳۹۷)، ص ۱۸۷

۵ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، *چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک*، (تهران: دادبخش، ۱۴۰۰)، صص ۱۱۳، ۱۱۲، ۹۳

می‌رود. با این حال، ابهامات نصّ ماده^۱ و فقدان سازوکار اجرایی روشن، پیوند آن با قوانین تجارت و اجرای احکام مدنی را نامشخص کرده است.^۲

ماده ۲۳ با حذف ضرورت اثبات طلب، وصول مطالبات را تسریع کرده و جایگاه چک را در معاملات تجاری تقویت کرده است.^۳ سهولت صدور اجرائیه و بهره‌مندی از قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، از جمله بازداشت مدیون، آن را کارآمد ساخته است.^۴ صدور اجرائیه به درخواست دارنده، ارائه گواهینامه عدم پرداخت و احراز سه شرط (عدم ذکر شرط، عدم قید تضمین و عدم صدور گواهینامه به دلیل ماده ۱۴) منوط است.^۵ در صورت قید شرط یا تضمین، صدور اجرائیه ممنوع است و در صورت اشتباه، طبق ماده ۱۱ ق.ا.ا.م ابطال می‌شود. نظریات مشورتی (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۰۳/۰۶) نیز ضمن تأکید بر این موضوع، دعوای مستقل مشروط یا تضمینی بودن چک را مسموع می‌دانند، این دعوای می‌توانند به توقف اجرائیه منجر شوند؛ گرچه به ظن قوی دادگاه یا ضرر جبران‌ناپذیر، مشروط است.

در این ماده تنها توقف عملیات اجرایی پیش‌بینی شده و ابطال مستقیم ممکن نیست.^۷ گرچه شعبه ۵۵ دادگاه تجدیدنظر تهران (دادنامه ۱۴۳۷۲۷/۱۴۰۳۶۸۳۹۰۰۶) با وحدت ملاک از ماده ۲۳، اجرائیه ثبتی را ابطال کرده، که محل تأمل است. از طرفی، فقدان مهلت مشخص برای اعتراض، بلا تکلیفی دارنده و امکان استرداد وجه پس از اجرا برای

۱۱ اکبری دهنوی، میثم، ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۴.

۲ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، حقوق تطبیقی، شماره ۲، (۱۴۰۱)، صص. ۲۶۴-۲۴۹

۳ کامیار، غلامرضا، مجموعه محشای قانون صدور چک، (تهران: مجد، ۱۴۰۲)، ص ۲۲۰؛ تدین، علی اصغر، دعاوی اسناد تجاری، (تهران: انتشارات قوه قضائیه، ۱۴۰۳)، ص ۳۳۳

۴ عبدی پور فرد، ابراہیم، حقوق تجارت، جلد سوم: اسناد تجارتی، (تہران: مجد، ۱۴۰۳)، ص ۲۸۲

۵ گرامی، حسین، شرح ماده به ماده قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۸۸

۶ عدی یورفرد، ابراهیم، «چالش‌های حقوقی قانون صدور چک»، حقوق اسلامی، شماره ۷۲، (۱۴۰۱)، ص ۲۴۸

۷ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، بشین، صص ۱۱۲، ۱۰۳.

بررسی تحلیلی اجرای قضائی چک ... | اعتمادشفیع و عبدی پور فرد | ۱۶۳

صادرکننده^۱ همراه با حذف برخی خسارت‌ها و متعهدان مانند ضامن و ظهرنویس^۲ کارایی ماده ۲۳ را تحت الشعاع قرار داده است.

۱-۲- مقایسه با ماده ۱۴ قانون صدور چک

ماده ۱۴ ق.ص.چ سازوکاری پیش‌اجرایی برای جلوگیری از پرداخت وجه چک از طریق دستور مستقیم به بانک ارائه کرده، درحالی که ماده ۲۳ فرایندی قضائی مبتنی بر صدور اجرائیه از مرجع قضائی را مقرر داشته است. این تفاوت، ضرورت ماده ۲۳ را توجیه می‌کند، زیرا مبانی، شرایط و آثار حقوقی این دو ماده قابل جمع نیستند. ماده ۱۴ این امکان را فراهم می‌سازد که صادرکننده، ذی‌نفع یا قائم‌مقام آن‌ها بتوانند دستور عدم پرداخت به بانک ابلاغ کنند، اما ماده ۲۳ صدور اجرائیه را علیه صادرکننده یا صاحب حساب پیش‌بینی کرده و اعتراض را به صادرکننده یا قائم‌مقام او محدود ساخته است. این محدودیت، با محروم کردن صاحب حساب از حق اعتراض، نقضی در نگارش ماده ۲۳ ایجاد کرده است. اعتراض در ماده ۱۴ تنها در صورت تحصیل چک از طریق جرم ممکن است، اما ماده ۲۳ علاوه بر موضوعات کیفری، دعاوی حقوقی را نیز برای توقف اجرائیه به رسمیت می‌شناسد. در ماده ۱۴، سوءنیت در دستور عدم پرداخت به مجازات ماده ۷ منجر می‌شود که با پرداخت وجه موقوف می‌گردد (نظریه مشورتی ۶۷۸۱ مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۳)، که به دلیل امکان سوءاستفاده از این فرصت، مستعد سوء استفاده است. اما ماده ۲۳ سوءنیت در دعوا را جرم‌انگاری نکرده و دعوا را رد می‌کند، ضعفی که امکان سوءاستفاده قضائی را فراهم می‌سازد. ماده ۱۴ توقف پرداخت را پیش از رسیدگی قضائی با ابلاغ به بانک ممکن می‌کند؛ اما ماده ۲۳ توقف اجرائیه را به احراز ظن قوی یا ضرر جبران‌ناپذیر توسط دادگاه مشروط کرده است.

۱ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۱۴

۲ آقای، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۶۴

۳ رحمانی، حسین؛ ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری‌های جدید قانون صدور چک، چالش‌ها و آثار آن»، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، شماره ۳۲، (۱۴۰۰)، ص ۱۰۶

ماده ۱۴ برای مواردی است که وجه در حساب موجود بوده و با دستور مسدود می‌شود؛ اما ماده ۲۳ زمانی اعمال می‌شود که حساب کسری دارد و اعتراض برای جلوگیری از اجرای حکم نسبت به سایر دارایی‌ها صورت می‌گیرد. باین حال، ماده ۱۴ دستور مسدودی را به تأمین مبلغ چک منوط نکرده است؛ موضوعی که می‌تواند زمینه‌ساز تقلب در مقایسه با ماده ۲۳ باشد. مهلت اقدام در ماده ۱۴ یک هفته پس از گواهی عدم پرداخت است؛ که امنیت حقوقی دارنده را تضمین می‌کند، اما ماده ۲۳ مهلتی مشخص نکرده و این ابهام، دارنده را به تکلیف و امکان استرداد وجه را باز می‌گذارد. در ماده ۱۴ تأمین قضائی اخذ نمی‌شود، اما ماده ۲۳ توقف را جز در موارد استثنایی (سند رسمی یا مفقودی مدلل) به اخذ تأمین مشروط کرده است. در نتیجه، مواد ۱۴ و ۲۳ رویکردها و کارکردهای متفاوتی دارند.

۱-۳- مقایسه با ماده ۱۱ قانون اجرای احکام مدنی

ارتباط ماده ۲۳ ق.ص.چ با ماده ۱۱ ق.ا.ا.م، از منظر توقف یا ابطال اجرائیه، محلّ تحلیل است. برخی حقوق دانان معتقدند پس از اثبات عدم استحقاق، دادگاه صادرکننده اجرائیه باید براساس ماده ۱۱، دستور ابطال صادر کند؛ زیرا رکن اصلی اجرائیه از بین رفته است.^۱ اداره کلّ حقوقی قوه قضائیه در نظریات مشورتی متعددی (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۹۴۹، ۱۴۰۲/۰۳/۱۹؛ ۱۲۸۳، ۱۴۰۲/۰۷/۰۵؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۰۳/۰۶) این دیدگاه را تأیید می‌کند.

باین حال، باید توجه داشت که ماده ۱۱ ق.ا.ا.م مبتنی بر ارتکاب اشتباه در صدور اجرائیه است، مانند سهو قلم (درج مبلغ یک میلیارد به جای یکصد میلیون) یا نقض شرایط قانونی (بندهای الف تا ج ماده ۲۳)، اما ماده ۲۳ زمانی مطرح می‌شود که اجرائیه به درستی صادر شده ولی دارنده به دلایلی مانند مشروط یا تضمینی بودن چک یا تحصیل مجرمانه، استحقاق مطالبه ندارد. ماده ۱۱ رویکردی اصلاحی دارد، اما ماده ۲۳ بر عدم استحقاق

۱ عبدی پور فرد، ابراهیم، «چالش‌های حقوقی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۴۸

۲ قاسمی، محسن؛ رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۱۴

۳ اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی؛ هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین،

متمرکز است و از آن خروج موضوعی دارد. باوجوداین، برخلاف ماده ۱۴ که با ماده ۲۳ قابل جمع نیست، ماده ۱۱ مکمل آن است؛ به طور مثال در صورت وقوع خطای صدور (اشتباه در مبلغ) و ادعای عدم استحقاق (چک مشروط)، اصلاح اجرائیه با ماده ۱۱ و توقف یا ابطال آن با ماده ۲۳ ممکن است.

این تفاوت در نحوه اقدام نیز مشهود است؛ ماده ۱۱ به دادگاه رأساً برای ابطال، تصحیح یا الغای عملیات اجرایی اختیار می دهد و این صلاحیت را برای طرفین دعوی نیز به رسمیت می شناسد، درحالی که ماده ۲۳ چنین اختیاری پیش‌بینی نکرده و توقف را تنها با اقامه دعوا به سبیل صادرکننده یا قائم مقام او ممکن می داند. ماده ۱۱ دامنه گسترده تری شامل ابطال، الغا و استرداد مورد اجرا دارد، اما ماده ۲۳ صرفاً به توقف عملیات اجرایی پرداخته و نحوه ختم آن را مشخص نکرده است.

باوجوداین، با تنقیح مناط از بند «ه» تبصره ۳ ماده ۵ ق.ص.چ (رفع سوء اثر با حکم برائت ذمه) و ماده ۳۹ ق.ا.ا.م (استرداد مورد اجرا پس از بلااثر شدن حکم)، می توان راه حلی موقت ارائه کرد. باین حال، تدوین سازوکار صریح برای توقف و ابطال اجرائیه ماده ۲۳ ضروری است.

۱-۴- رابطه ماده ۲۳ با دارنده با حسن نیت

اسناد تجاری، از جمله چک، بر وصف تجریدی و غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت و ناآگاه استوارند تا به عنوان ابزار پرداخت قابل اعتماد تقویت شوند. درحالی که ماده ۲۳ با اعطای حق اعتراض به صادرکننده، ابهاماتی در انطباق با این اصول ایجاد کرده است.

وصف تجریدی، تعهد ناشی از سند را از رابطه پایه مستقل می سازد و اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات، متعهد را از طرح دفاعیات مرتبط با روابط پیشین درمقابل دارنده

ناآگاه بازمی‌دارد.^۱ این تمایز میان تعهد پایه و براتی^۲ در ماده ۲۴۹ قانون تجارت، مواد ۱۷ و ۲۲ کنوانسیون‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۳۱ ژنو و دکترین حقوقی پذیرفته شده و هدف آن حمایت از دارنده ناآگاه است.^۳ از این رو، حقوق دارنده جز در مواردی که ادعای معتبر ناشی از معامله مستقیم با شخص مدعی باشد، از ایرادات متأثر نمی‌شود.^۴ بنابراین، اختلافات صادرکننده و دارنده اول، به دارنده با حسن نیت ارتباطی ندارد و تحصیل مجرمانه بر او مؤثر نیست.^۵ با این حال، در جعل مکرر امضا، بی‌توجهی متعهد به ایجاد ظاهر قابل اعتماد، مسئولیت او را به دنبال دارد.^۶ در حالی که ظاهر ماده ۲۳، با اعطای حق اعتراض به صادرکننده، ایرادات را در برابر دارنده پذیرفته است. از این رو، برخی معتقدند این مقررات، اصول اسناد تجاری را استثنا کرده و حقوق دارنده ناآگاه را تحت تأثیر قرار می‌دهند^۷ و برخی حتی در ماده ۱۴، ادعاهای کیفری مانند خیانت در امانت را محل وصف تجریدی

۱ عبدی پورفرد، ابراهیم، حقوق تجارت، جلد سوم: اسناد تجاری، پیشین، ص ۶۵؛ فرزادی مهر، سارا، شاپور محمدحسینی، محمدرضا حقیقی، «بررسی مفهوم دارنده سند تجاری»، تمدن حقوقی، شماره ۱۷، (۱۴۰۲)، ص ۸۴؛ اسفندیاری، احمد، غلامعلی سیفی‌زیناب، «توجه اصل عدم توجه ایرادات در حقوق براتی از منظر فقهی»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶۳، (۱۴۰۰)، صص ۳۲-۳۱

۲ جنیدی، لعیا، صادق شریعتی نسب، «وصف تجریدی در حقوق ایران با تأکید بر رویه قضائی»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۱، (۱۳۹۲)، ص ۲؛ نعمت‌اللهی، اسماعیل، «ماهیت فقهی و حقوقی قرض دادن بر گره چک و روابط اطراف آن»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۴۷، (۱۳۹۷)، صص ۲۲-۲۱؛ عبدالملکی، مهدی، «اوصاف اسناد براتی در نظریه‌های حقوقی»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۹، (۱۳۸۹)، صص ۱۴۹-۱۴۴؛ خوش، اکبر، علی رادان‌جلی، وحید قاسمی‌عهد، «ایرادات قابل طرح در برابر اسناد تجاری در حقوق ایران با نگرشی بر کنوانسیون‌های بین‌المللی»، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، شماره ۴۱، (۱۴۰۰)، ص ۱۶۲

۳ عبدی پورفرد، ابراهیم، حقوق تجارت، جلد سوم: اسناد تجاری، پیشین، صص ۶۴-۶۲؛ روانان، علی، «بررسی تطبیقی دارنده‌ی چک با حسن نیت و بدون حسن نیت در قوانین دنیا»، مجله اندیشه‌های اسلامی، شماره ۱، (۱۳۸۶)، صص ۱۳-

۴ عبدی پورفرد، ابراهیم، حقوق تجارت، جلد سوم: اسناد تجاری، پیشین، ص ۶۴

۵ مسعودی، بابک، «اصول حاکم بر اسناد تجاری»، مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، شماره ۱۷۱، (۱۳۷۹)، صص

۱۱۲-۱۰۵؛ تدین، علی اصغر، دعاوی اسناد تجاری، پیشین، صص ۱۷۷-۱۷۳

۶ کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، (تهران: میزان، ۱۴۰۱)، صص ۱۴۳-۱۳۱

۷ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۰۴

دانسته‌اند.^۱ اما ایرادات در اسناد تجاری استثنایی بوده و در صورت تردید، به نفع دارنده ناآگاه تفسیر می‌شود، مشروط بر اینکه به سوءاستفاده یا مسئولیت شخص بی‌تقصیر منجر نشود.^۲

تفسیر لفظی ماده ۲۳، حمایت مطلق از صادرکننده را حتی در برابر دارنده ناآگاه در پی دارد؛^۳ که با اصول اسناد تجاری تناقض دارد و اعتماد به چک را مخدوش می‌کند. در مقابل، تفسیر منطقی مبتنی بر اصول اسناد تجاری، اعتراض را تنها علیه دارنده بلافصل یا باسوءنیت ممکن می‌داند.^۴ رویه قضائی نیز این رویکرد را تأیید می‌کند؛ نظریه مشورتی شماره ۱۳۲۲ (۱۴۰۲/۹/۶) ادعای مشروط بودن را در برابر دارنده ناآگاه بی‌تأثیر می‌داند، مگر سوءنیت او محرز شود. نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه (۱۲۵۱)، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۰۳/۰۶) نیز دعاوی مرتبط را در برابر دارنده با حسن نیت غیرقابل استماع می‌شمارند. براساس قاعده فقهی «الجمع مهما أمکن أولى من الطرح» نیز تفسیر منطقی با هدف قانونگذار سازگار است. بنابراین، دعاوی ماده ۲۳ تنها علیه دارنده باسوءنیت یا بلافصل قابل طرح بوده و دارنده ناآگاه ثالث از این اعتراضات مصون است، اما رفع این ابهام نیازمند تصریح قانونگذار است.

۲- اجرای قضائی چک

۲-۱- ماهیت اجرای قضائی چک

برای بررسی ماهیت اجرای قضائی چک، باید دسته‌بندی تصمیمات و اعمال دادگاه‌ها در نظام حقوقی ایران را مرور کرد. احکام، اختلاف را فصل می‌کنند و از اعتبار امر

۱ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۵۷

۲ کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، پیشین، صص ۱۳۸-۱۳۱

۳ عبدی پور فرد، ابراهیم، مباحثی تحلیلی از حقوق تجارت، (قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰)، ص ۲۷۰

۴ عبدی پور فرد، ابراهیم، علی فتوحی‌راد، «آثار حقوقی جعل امضای صادرکننده و ظهورنویس چک»، مجله حقوقی دانشگاه شیراز، شماره ۳، (۱۳۹۶)، صص ۲۰۵-۲۰۴؛ فرزادی‌مهر، سارا، شاپور محمدحسینی، محمدرضا حقیقی، «استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت»، تمدن حقوقی، شماره ۱۹، (۱۴۰۳)، صص

قضاوت شده برخوردارند.^۱ قرارهای دادگاه، آرای هیستند که لزوماً به ماهیت دعوا مرتبط نبوده یا قاطع آن نیستند، اما صدور آنها مستلزم پیش‌بینی قانونی است.^۲ دستورهای اداری، اعمالی صلاح‌دیدی، غیرترافعی و غیرقابل اعتراض هستند.^۳ تصمیمات حسبی، به اموری اختصاص دارند که بدون نزاع باشند و نیازمند نظارت قضائی اند.^۴ تصمیمات قضائی، مانند تمدید موعد، ساده و مستدل اما فاقد اعتبار امر قضاوت‌شده اند.^۵ اجرائیه ورقه‌ای با تشریفات خاص و حاوی دستور اجراست که اغلب به عنوان دستور اداری غیرترافعی تلقی می‌شود، مستدل اما غیرقابل شکایت است.^۶ باین حال، اجرای قضائی چک نهادی استثنایی است که به‌طور کامل در هیچ کدام از این دسته‌ها نمی‌گنجد.

اجرای قضائی چک، برخلاف احکام، ملازمه‌ای با فصل خصومت ندارد، با قرارها و تصمیمات حسبی سازگار نیست، زیرا نه قاطع دعواست و نه محدود به امور بدون نزاع؛ و از تصمیمات قضائی ساده فراتر می‌رود، زیرا مستقیماً حقوق طرفین را متأثر می‌کند. به دستورهای اداری شبیه است، زیرا سریع و غیرتناظری صادر می‌شود، اما به دلیل صدور توسط دادگاه و اجرا براساس قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، ماهیتی قضائی دارد. برخلاف اجرائیه‌های قضائی سنتی، بدون رسیدگی ترافعی، صادر می‌شود باین حال می‌توان از طریق طرح دعوای ماهیتی به آن اعتراض کرد و متقاضی توقف و سپس رفع اثر

۱ شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی (دوره بنیادین): جلد دوم، (تهران: دراک، ۱۳۹۵)، ص ۱۰۵؛ متین‌دفتری، احمد،

آیین دادرسی مدنی و بازرگانی، جلد دوم، (تهران: مجد، ۱۳۴۳)، ص ۳۵۰

۲ همان، ص ۱۲۲

۳ شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی: جلد دوم، (تهران: دراک، ۱۳۸۴)، ص ۲۷۵

۴ همان، ص ۱۳۳

۵ همان، ص ۱۳۷

۶ جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۷)، ص ۱۰

۷ حیاتی، علی‌عباس، اجرای احکام مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران: میزان، ۱۳۹۰، ص ۵۴؛ شمس، عبدالله، آیین

دادرسی مدنی (دوره بنیادین): جلد دوم، پیشین، ص ۲۸۰؛ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر

ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، صص ۲۴۹، ۲۵۵

از آن گردید. برخلاف اجرای حکم مدنی که حق تثبیت شده را اجرا می‌کند؛ در ماده ۲۳ حق تثبیت شده‌ای وجود ندارد، زیرا رسیدگی قضائی صورت نگرفته است.^۲ فرض استحقاق از اماره قانونی وجود چک در ید دارنده ناشی می‌شود^۳ که قابل رد است.^۴ از این رو، صدور اجرائیه بدون رسیدگی، نوآوری در نظام حقوقی ایران است و رفع اثر از آن بدون دعوا و رسیدگی قضائی ممکن نیست.^۵

این نهاد با اجرای ثبتي متفاوت است، زیرا در صلاحیت دادگاه است و از مزایای قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی بهره می‌برد. بنابراین می‌توان آن را یک دستور قضائی اجرایی خاص نامید که ترکیبی از جنبه‌های اداری (سرعت صدور) و قضائی (نحوه اجرا) است ولی با دعوای ماهیتی می‌توان از آن رفع اثر کرد. اجرای قضائی چک، با هدف تسریع وصول مطالبات^۶ و حمایت از دارنده، جایگاه ویژه‌ای دارد و استثنایی بودن آن نیازمند تبیین قانونی دقیق‌تر است.

۲-۲- شرایط و الزامات صدور اجرائیه

ماده ۲۳ ق.ص.ج صدور اجرائیه را به چک‌هایی محدود می‌کند که سه شرط (عدم قید شرط در متن، عدم ذکر تضمینی بودن و عدم صدور گواهینامه عدم پرداخت به استناد ماده

۱ امینی، منصور، امیر نیکوبیان، «مفهوم شناسی اصول اجرای احکام مدنی»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۹۷، (۱۳۹۶)، ص ۱۳

۲ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی؛ هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۱۴

۳ امینی، مهدی، «دفاع با تمرکز بر ایرادات رابطه پایه (منشأ) در روابط یدهای بلا فصل سند تجاری»، فصلنامه رأی، شماره ۸، (۱۳۹۳)، ص ۸۱

۴ کاتوزیان، ناصر، «ماهیت و اثر اماره حقوقی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۴، (۱۳۸۳)، ص ۱۴۱؛ کاتوزیان، ناصر، «اعتبار امر قضاوت شده در دعوای مدنی»، (تهران: دادگستر، ۱۳۷۶)، ص ۳۰

۵ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، صص ۱۳-۱۵

۶ خدادادی، جواد، «اشتراط یا عدم اشتراط تضمینی نبودن» چک جهت صدور اجرائیه ثبتي، فصلنامه رأی، شماره ۴۰، (۱۴۰۱)، ص ۵۹

۱۴) را دارا باشند. دارنده با ارائه گواهینامه عدم پرداخت، می تواند از دادگاه صالح، صدور اجرائیه برای کسری مبلغ چک و حق الوکاله را درخواست کند. دادگاه در صورت احراز این شروط، مکلف به صدور اجرائیه علیه صاحب حساب، صادرکننده یا هر دو است. برخی با استناد به نظریه مشورتی شماره ۲۶۲۹ (۱۳۹۷/۱۱/۱۰) تأکید دارند که این ماده تنها با گواهینامه دارای کد رهگیری قابل اعمال است.^۱ در همین راستا، شعبه اول دادگاه حقوقی گنبد کاووس (دادنامه ۹۹۰۹۹۷۱۷۸۸۷۰۰۲۷۵) نیز با عدول از نظر پیشین، قرار موقوفی اجرا صادر کرده است.

چک دو کاربرد اصلی دارد؛^۱ وسیله پرداخت دین؛^۲ وسیله تضمین اجرا یا حسن اجرای تعهد. اما گاهی وجه تضمینی در ظاهر سند قید نمی گردد. این تمایز میان ظاهر و ماهیت چک^۳ سبب می شود دادگاه بر مبنای اصل اعتماد به ظاهر سند، اجرائیه صادر کند.^۴ که اثبات خلاف آن، جز با اقامه دعوا و رسیدگی قضائی ممکن نیست.

صادرکننده مکلف است ظرف ۱۰ روز از ابلاغ^۵ اجرائیه، بدهی را بپردازد، ترتیب پرداخت دهد یا مالی معرفی کند وگرنه اجرای احکام طبق قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی اقدام می کند. این شروط، با تأکید بر منجز بودن ظاهری چک، از دارنده حمایت کرده و همزمان امکان اعتراض صادرکننده را حفظ می کنند، هرچند ابهاماتی در نحوه اجرای آن باقی است.

۱ اسکینی، ربیعا؛ صالح یمرلی، «نوآوری های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۶

۲ عبدی پورفرد، ابراهیم، مباحثی تحلیلی از حقوق تجارت، (قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰)، ص ۳۰

۳ اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، صص ۱۱-۱۲

۴ صقری، محمد، «اعتبار صحت ظاهری در حقوق تجارت (بحثی در حقوق ایران و فرانسه)»، نشریه دیدگاه های حقوق قضائی، شماره ۵۳، (۱۳۹۰)، ص ۱۰۵

۵ برای آشنایی بیشتر به مقاله «حسینی، سیدمحمدجواد، ابراهیم عبدی پور فرد، «بررسی تطبیقی اعلان در قراردادهای بیع بین المللی کالا و حقوق ایران»، پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۴۹، (۱۴۰۳)» مراجعه فرمایید.

۲-۳- مرجع صالح به منظور صدور اجرائیه

ماده ۲۳ ق.ص.چ صدور اجرائیه را به «دادگاه» واگذار کرده، اما به دلیل عدم ارائه ضابطه‌ای روشن در تعیین صلاحیت ذاتی و محلی، رویه قضائی را دچار اختلاف نظر کرده است.

در صلاحیت ذاتی، ماده ۲۳، صرف نظر از مبلغ چک، صلاحیت را به دادگاه عمومی حقوقی واگذار کرده است.^۱ نشست قضائی شماره ۹۵۶۸ (۱۳۹۷/۹/۱۵) و نظریات مشورتی ۲۶۲۹ و ۲۶۳۳ (۱۳۹۷/۱۱/۱۰) با استناد به اجرای احکام از طریق دادگستری و استثنایی بودن صلاحیت شورا، آن را فاقد صلاحیت می‌دانند. با این حال، برخی محاکم، مانند شعبه ۸۵ دادگاه عمومی حقوقی تهران (دادنامه ۹۸۰۹۹۷۲۱۶۸۵۰۱۶۳۴) و شعبه ۱۸۳ مجتمع قضائی بعثت (دادنامه ۹۸۰۹۹۷۰۲۱۰۵۰۱۷۸۶)، با استناد به ماده ۹ قانون شوراها، چک‌های تا دویست میلیون ریال را در صلاحیت شورا دانسته‌اند. اداره کل تدوین قوانین مجلس نیز واژه «دادگاه» را قابل تفسیر به شورا می‌داند، هرچند این نظر فاقد اعتبار اصل ۷۳ قانون اساسی است.^۲ این تعارض، ناشی از ابهام ماده ۲۳ در تطبیق صلاحیت عام دادگاه با صلاحیت استثنایی شورا، رویه را ناهمگون کرده بود. اما با تصویب قانون شوراهای حل اختلاف (مصوب ۱۴۰۲/۶/۲۲)، اختیارات شورای حل اختلاف حذف و تعارض مزبور با قانون جدید مرتفع شد. مستفاد از بند ۱ ماده ۱۲ این قانون، دعاوی مالی چک صیادی تا نصاب یک میلیارد ریال در صلاحیت دادگاه صلح و مازاد بر آن در صلاحیت دادگاه عمومی حقوقی قرار دارد. این صلاحیت از نوع نسبی است و نه ذاتی (نظریه مشورتی شماره ۶۰۹، ۱۴۰۳/۱۰/۱۲) در نتیجه، صدور اجرائیه قضائی برای چک‌های صیادی تا نصاب مزبور در صلاحیت دادگاه صلح و برای مبالغ بیشتر در صلاحیت دادگاه عمومی حقوقی است، زیرا قانونگذار با تعیین نصاب مالی، صلاحیت این مراجع را به صورت متقابل محدود کرده است.

۱ رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری‌های جدید قانون صدور چک، چالش‌ها و آثار آن»، پیشین، ص ۱۰۶؛

حاجیان، هانی، قانون شورای حل اختلاف در نظم حقوقی کنونی، (تهران: مجد، ۱۳۹۳)، ص ۲۱۰

۲ تدین، علی اصغر، دعاوی اسناد تجاری، پیشین، صص ۳۳۷-۳۳۳

در صلاحیت محلی، رأی وحدت رویه شماره ۶۸۸ (۱۳۸۵/۳/۲۳) صلاحیت دادگاه محل صدور چک، پرداخت یا اقامتگاه خواننده را پذیرفته و انتخاب را به دارنده واگذار کرده است اما رویه قضائی یکسان نیست. شعبه ۱۲۶ دادگاه عمومی حقوقی تهران (دادنامه ۹۸۰۹۹۷۰۲۴۲۳۰۱۴۸۴) این رأی وحدت رویه را مختص دعوی ترافیعی دانسته و صلاحیت محل اقامت خواننده را اصل شمرده است. درمقابل، شعبه ۴ چالوس، با استناد به صلاحیت دعوی اصلی، رأی وحدت رویه را مجری دانسته است. نهایتاً شعبه ۲۲ دیوان عالی (دادنامه ۹۹۰۹۹۷۰۹۰۸۲۰۰۳۰۰) صلاحیت چالوس را به دلیل اقامت خواننده و بانک محال علیه تأیید کرد، اما محل گواهینامه عدم پرداخت را خارج از شمول رأی دانست، که حق انتخاب دارنده را تضعیف می کند.^۲

به نظر نگارنده، ماده ۲۳ صلاحیت صدور اجرائیه را منحصرأ به دادگاه عمومی حقوقی واگذار کرده است، چراکه عبارت «دادگاه» و استثنایی بودن صلاحیت شورا، مانع تفسیر موسع است. همچنین، رأی وحدت رویه ۶۸۸ با تأیید حق انتخاب دارنده، صلاحیت محلی را تعیین کرده و دلیلی بر الغای آن وجود ندارد. باوجوداین، حل اختلاف نظر در رویه، نیازمند تصریح قانونگذار است.

۲-۴- مقایسه اجرای قضائی و ثبتی

این بخش با تبیین تفاوت های اجرای قضائی و ثبتی چک، براساس قاعده «تعرف الأشياء بأضدادها»، به شناخت بهتر ماهیت اجرای قضائی کمک کرده و تحلیلی جامع تر ارائه می دهد.

۱. **وصف اجرائیه:** اجرائیه ثبتی، با صدور از سوی مقام اداری و فقدان امکان بازداشت، وصف اداری دارد، اما اجرائیه قضائی، با صدور به وسیله قاضی و امکان بازداشت مدیون، وصف قضائی دارد.^۳

۱ رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری های جدید قانون صدور چک، چالش ها و آثار آن»، پیشین، ص ۱۰۶؛

آقای، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۴۹

۲ تدین، علی اصغر، دعوی اسناد تجاری، پیشین، صص ۳۴۲-۳۳۷

۳ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، ص ۹۶

بررسی تحلیلی اجرای قضائی چک ... | اعتمادشفیع و عبدی پور فرد | ۱۷۳

۲. **قلمرو صدور:** اجرای ثبتی برای اسناد رسمی یا در حکم رسمی است، اما اجرای قضائی، بدون رسیدگی ترافعی، مختص چک صیادی است و اسناد رسمی از آن محرومند.
۳. **تحويل اصل چک:** اجرای ثبتی مستلزم تحويل اصل چک است؛ اما اجرای قضائی چنین الزامی ندارد.^۲

۴. **امکان بازداشت مدیون:** اجرائیه ثبتی امکان بازداشت ندارد، اما ماده ۲۳، با استناد به قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، آن را پیش‌بینی کرده، هرچند برخی آن را ناقض اصل ۳۶ قانون اساسی^۳ یا اصول اجرای احکام مدنی می‌دانند.^۴

۵. **مرجع صدور:** اجرائیه ثبتی از سوی مقام اداری و اجرائیه قضائی به وسیله قاضی صادر می‌شود.

۶. **هزینه صدور:** هزینه اجرائیه ثبتی درصدی از مبلغ چک و هزینه قضائی مبلغی ثابت براساس تعرفه محکومیت‌های غیرمالی است.^۵

۷. **قلمرو موضوعی اعتراض:** در اجرای ثبتی، اعتراض به دستور اجرا موضوعیت دارد (ماده ۱ قانون اصلاح ۱۳۲۲)، اما ماده ۲۳ دعوی مستقیم ابطال اجرائیه را پذیرفته و مبانی صدور (مشروط بودن، تضمینی بودن یا تحصیل مجرمانه چک) موضوع اعتراض است.

۱ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۶۱؛ رضایی، مهدی، «حقوق و تکالیف دارنده چک در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی کنوانسیون ژنو»، ماهنامه کانون، شماره ۱۲۱، (۱۳۹۰)، ص ۹۱

۲ عبدی پور فرد، ابراهیم؛ ریحانه طباطبایی نژاد، فاطمه بازوکار، «تأثیر قانون صدور چک اصلاحی بر ضمانت اجرای قانونی آن»، مجله پژوهشهای حقوقی، شماره ۵۹، (۱۴۰۳)، ص ۱۹۱

۳ بنایی اسکویی، مجید، سیدحمیدرضا جلالی، «ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه»، مجله پژوهشهای حقوقی، شماره ۵۲، (۱۴۰۱)، ص ۵۰۸

۴ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۲۶

۵ (نشست قضائی شماره ۹۵۶۸، ۱۳۹۷/۹/۱۵؛ نظریات مشورتی ۲۶۲۹ و ۲۶۳۳، ۱۳۹۷/۱۱/۱۰)

۶ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۷

۸. **دامنه و نوع اعتراض:** اعتراض به اجرائیه ثبتی به همه اجرائیه‌های ثبتی تسری یافته و می‌تواند شکلی یا ماهوی باشد، اما در ماده ۲۳، اعتراض منحصر به چک و محدود به عدم استحقاق است.

۹. **نحوه رفع اشکال:** اشکالات اجرائیه ثبتی با دادخواست به مرجع قضائی قابل ابطال است، اما در اجرائیه قضائی، دادگاه رأساً یا به درخواست طرفین آن را اصلاح می‌کند (ماده ۱۱ ق.ا.ا.م.).

۱۰. **اعتراض کیفری:** اعتراض کیفری به اجرائیه ثبتی ممکن نیست و تنها از طریق مرجع حقوقی پیگیری می‌شود، اما در اجرائیه قضائی، شکایت کیفری می‌تواند توقف اجرا را در پی داشته باشد.

۱۱. **مرجع صالح ابطال:** صلاحیت ابطال اجرائیه ثبتی با دادگاه محل صدور دستور اجراست؛ اما رفع اثر از اجرائیه قضائی در صلاحیت دادگاه صادرکننده است.

۱۲. **وحدت یا تعدد مرجع:** ابطال اجرائیه ثبتی و دعوای اصلی در یک مرجع رسیدگی می‌شود، اما دعوای ماده ۲۳ تابع قواعد عام صلاحیت بوده و نتیجه برای توقف یا رفع اثر به دادگاه صادرکننده منعکس می‌شود.

۱۳. **ماهیت فرایند ابطال:** ابطال اجرائیه ثبتی عملی قضائی است؛ اما رفع اثر از اجرائیه قضائی بدون رسیدگی مستقل و با استناد به رأی مرجع دیگر انجام می‌شود.

۱۴. **مالی یا غیرمالی بودن ابطال:** دعوای ابطال اجرائیه ثبتی ممکن است مالی یا غیرمالی باشد؛ اما در اجرائیه قضائی، به دلیل تبعی بودن، مالیت منتفی است.

۱ فتاحی، مهدی، «مرز تفکیک صلاحیت در دعوای راجع به اعتراض به عملیات اجرایی ثبت و ابطال دستور اجرا»، فصلنامه قضاوت، شماره ۸۷، (۱۳۹۵)، ص ۱۱۱

۲ صدقی، غلامعلی، عملیات اجرایی ثبت و ابطال اجرائیه ثبتی به همراه نقد آرای دیوان عالی کشور، (تهران: قوه قضائیه، ۱۴۰۳)، ص ۳۴

۳ زینالی، مهدی، دعوای ابطال اجرائیه در رویه دادگاه‌ها، (تهران: چراغ دانش، ۱۴۰۱)، ص ۱۸؛ نظریه ۱۶۳۴، ۱۳۵۹/۱۰/۱۷

۱۵. **قابلیت اعتراض:** رأی ابطال اجرائیه ثبتی ممکن است قابل تجدیدنظر یا فرجام باشد؛ اما اجرائیه قضائی به صورت مستقل قابل اعتراض نیست.

۱۶. **اصل یا استثنا:** صدور اجرائیه ثبتی قاعده و اجرائیه قضائی بدون رسیدگی، استثناست. اصل بر استماع دعوای ابطال اجرائیه ثبتی است، اما در اجرائیه قضائی، اصل بر عدم استماع اعتراض بوده و ماده ۲۳ استثناست.

این مقایسه، با تبیین تفاوت‌های اجرای قضائی و ثبتی، ماهیت متمایز ماده ۲۳ را روشن کرده و با آشکارسازی ابهامات، ضرورت بازنگری آن را نشان می‌دهد.

۳- توقف و ابطال اجرای قضائی چک

۳-۱- بررسی موضوعیت، ضرورت و قابلیت دعوای ابطال اجرائیه

ماده ۲۳ ق.ص.چ با پیش‌بینی توقف عملیات اجرایی در مواردی خاص، سازوکاری موقت برای حفظ حقوق طرفین تا تعیین تکلیف دعوای اصلی فراهم کرده، اما درباره ابطال اجرائیه ساکت است. این سکوت، امکان طرح دعوای ابطال اجرائیه قضائی چک را به پرسشی اساسی بدل کرده که بررسی موضوعیت، قابلیت و ضرورت آن را ایجاب می‌کند. توقف عملیات اجرایی، بازداشتن جریان اجرا برای حفظ وضع موجود تا صدور رأی در دعوای اصلی است؛^۱ اما ابطال، انهدام قطعی ارزش قانونی یک عمل حقوقی است.^۲ ماده ۲۳ تنها توقف را پیش‌بینی کرده و ابطال را هدفی مستقل ندانسته است. این امر نشان می‌دهد قانونگذار، موضوعیت مستقلی برای ابطال اجرائیه در نظر نداشته است. این فرض با ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی تأیید می‌شود که امکان اثبات از اعتبار افتادن اسناد رسمی را فراهم ساخته است.^۳ بنابراین با اثبات عدم استحقاق دارنده، منشأ صدور اجرائیه زایل گردیده و اجرائیه از اعتبار می‌افتد.

۱ صدقی، غلامعلی، عملیات اجرایی ثبت و ابطال اجرائیه ثبتی به همراه نقد آرای دیوان عالی کشور، پیشین، ص ۳۴

۲ جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق: جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰)، ص ۱۴۶۲

۳ شمس، عبدالله، اجرای احکام مدنی: قواعد عمومی، (تهران: دراک، ۱۴۰۳)، ص ۴۰۱

۴ جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق: جلد اول، (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۱)، ص ۷۴

۵ عسگری، غلامحسین، باطل بطلان و ابطال در حقوق مدنی ایران، (تهران: رامداد، ۱۴۰۳)، ص ۲۷۲

در دکتَرین و رویه، درباره قابلیت اقامه دعوی مستقل ابطال اختلاف است. نشست‌های قضائی (۸۸۷۵، ۱۳۹۸/۲/۸؛ ۹۶۴۳، ۱۳۹۹/۹/۸؛ ۱۰۵۳۹، ۱۴۰۱/۸/۱۲؛ ۱۱۱۸۹، ۱۴۰۱/۱۱/۱۷) این دعوا را مسموع دانسته‌اند تا حق دادرسی صادرکننده تأمین شود. درمقابل، اداره کل حقوقی قوه قضائیه در نظریات مشورتی متعددی (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۳/۶؛ ۹۴۹، ۱۴۰۲/۳/۱۹؛ ۱۲۸۳، ۱۴۰۲/۷/۵؛ ۶۹۹، ۱۴۰۲/۹/۱۲؛ ۸۳۲، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹؛ ۵۰۱، ۱۴۰۳/۷/۲۱) ابطال را اثر تبعی دعوی اصلی دانسته و دعوی مستقل را منتفی می‌داند. این دیدگاه معتقد است با حکم قطعی در دعوی اصلی، مرجع صادرکننده می‌تواند رأساً یا به درخواست، اجرائیه را باطل یا عملیات اجرایی را لغا کند.^۱ از منظر ضرورت، برخی نویسندگان توقف را کافی دانسته‌اند و ابطال را نتیجه تبعی حکم قطعی تلقی کرده‌اند که مرجع صادرکننده رأساً یا به درخواست اعمال می‌کند.^۲ درمقابل، برخی ابطال را مستلزم درخواست صریح پس از رأی قطعی دانسته^۳ و برخی دیگر، با تشبیه به اجرای ثبتی، دعوی جداگانه را لازم شمرده‌اند.^۴ درحالی که فقدان الزام ارجاع ابطال به شعبه صادرکننده در ماده ۲۳، نگرانی مداخله قضائی را مطرح می‌کند.^۵

به نظر نگارنده دعوی ابطال اجرائیه قضائی چک محکوم به بطلان است. این دعوا موضوعیت ندارد، زیرا قانونگذار ابطال را هدفی مستقل نمی‌داند؛ ضرورت ندارد، چراکه توقف کافی بوده و ابطال نتیجه تبعی است؛ و قابلیت ندارد، زیرا اجرائیه قضائی اصولاً قابل ابطال نیست و در دعوی اصلی تعیین تکلیف می‌شود. بنابراین، دیدگاه مختار بر منتفی

۱ برای اطلاع از دعوی اصلی، نک: بخش ۳-۲-۱

۲ شمس، عبدالله، اجرای احکام مدنی: قواعد عمومی، پیشین، ص ۴۱۱

۳ شمس، عبدالله، اجرای احکام مدنی: بایسته‌ها، (تهران: دِراک، ۱۴۰۲)، ص ۱۸۰

۴ گرامی، حسین، شرح ماده به ماده قانون صدور چک، پیشین، ص ۲۰۱

۵ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، صص ۱۰۳ و

۱۱۲؛ کامیار، غلامرضا، مجموعه محشای قانون صدور چک، پیشین، ص ۲۲۱

۱۶ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین،

بودن دعوای مستقل استوار است و ابطال به عنوان اثر تبعی، از سوی مرجع صادرکننده، پس از رأی قطعی اعمال می شود.

۳-۲- دعاوی متناسب منجر به توقف

۳-۲-۱- قلمرو موضوعی

ماده ۲۳ با ذکر دعوای مانند مشروط یا تضمینی بودن چک یا جرایم، قلمرو دعوای اعتراضی صادرکننده را تبیین کرده، اما عبارات «مانند» دعوای را به موارد مشابه محدود و «دیگر جرائم» دامنه را گسترش می دهد. این ناسازگاری تشخیص نوع و دامنه دعوای را دچار چالش کرده است. با این حال، دعوای ماده ۲۳ حصری نیست و هر ادعای مرتبط با چک، مانند بطلان، استرداد لاشه چک، یا اثبات عدم تقصیر^۱ می تواند توقف را توجیه کند.^۲ نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۰۳/۰۶) نیز بر تمثیلی بودن دعوای مزبور تأکید دارند.

دعوای اثبات مشروط یا تضمینی بودن چک در محاکم حقوقی قابل طرح است، به شرط آنکه مدعی ظن قوی به صحت ادعا ایجاد کند یا ادامه اجرا زیان جبرانناپذیری به بار آورد. در این صورت، دادگاه با اخذ تأمین، قرار توقف صادر می کند.^۳ اما اثبات مشروط یا تضمینی بودن کافی نیست و عدم تحقق شرط یا تضمین نیز باید ثابت شود.^۴ نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۰۳/۰۶) نیز این دعوای را مالی و مسموع می دانند.

۱ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۵۹
۲ اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۰
۳ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۷
۴ رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری های جدید قانون صدور چک، چالش ها و آثار آن»، پیشین، ص ۱۰۶
۵ اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۹

ثبت چک در سامانه صیاد شرایط صدور و مطالبه را دگرگون کرده است.^۱ صادرکننده باید انتقال را در صیاد ثبت و گیرنده آن را تأیید کند.^۲ این امر دعاوی مفقودی، سرقت، یا جعل را دشوار کرده، زیرا یابنده، سارق یا جاعلی که مشخصاتش در سامانه ثبت نشده، قادر به مطالبه وجه نیست. ماده ۲۴ نیز، که برای چک تضمین شده بانکی مفقودشده، ابطال و صدور المثنی را پیش‌بینی کرده^۳ در همین راستاست. این قبیل موارد نشان‌دهنده عدم توجه قانونگذار به تأثیر سامانه صیاد در ماده ۲۳ است.

دکترین حقوقی در تعیین دامنه دعاوی ماده ۲۳ متشکست است. برخی با استناد به مواد ۵ مکرر و ۱۷ ق.ص.ج، توقف دائمی بدون دعوای ماهیتی را ممکن دانسته‌اند،^۴ اما در جای دیگر، آن را به دعوای ماهیتی وابسته می‌دانند.^۵ این تشکست، ناشی از ابهام ماده ۲۳، به پیچیدگی تفسیر دامنه دعاوی افزوده است.

ابهام ماده ۲۳ و ناسازگاری آن با سامانه صیاد، ضرورت بازنگری را آشکار می‌سازد. جایگزینی عبارات مبهم با تعبیری جامع، مانند «هر دعوای حقوقی یا شکایت کیفری مرتبط با چک»، تفاسیر متعارض را کاهش داده است و توازن حقوق دارنده و صادرکننده را تأمین می‌کند.

۱ عبدی پورفرد، ابراهیم، «چالش‌های حقوقی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۴۸؛ الماسی، میلاد، «نقد و بررسی تطبیقی چک در پیمان متحدالشکل ژنو با قانون تجارت و قوانین صدور چک ایران»، فصلنامه بین‌المللی قانون‌یار، شماره ۱۵، (۱۳۹۹)، ص ۱۱۱؛ خاکسار، الهه، سعیده یاری، «سیاست جنایی ایران در قبال چک بلامحل»، فصلنامه علمی حقوق و مطالعات نوین، شماره ۴، (۱۴۰۱)، صص ۹-۱۱

۲ دشتبانی‌روزبهانی، محمد، عبدالرضا اصغری، «پیشگیری از جرائم مرتبط با چک در قانون اصلاحی ۱۳۹۷ صدور چک»، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۲۱، (۱۴۰۰)، ص ۸۳؛ سربازی، ناصر، علیرضا رجبزاده اصطهباناتی، طبیب افشارنیا، «واکاوی نقش تنظیم‌گری بانک مرکزی در معاملات اسناد تجاری در پرتوی قانون جدید چک»، پژوهش‌های نوین حقوق اداری، شماره ۱۵، (۱۴۰۲)، ص ۱۴۹

۳ کامیار، غلامرضا، مجموعه محشای قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۴۸

۴ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۳، ۳۵

۵ همان، ص ۲۲

۳-۲-۲- مالی یا غیرمالی بودن

یکی از ابهامات ماده ۲۳، مالی یا غیرمالی بودن دعاوی توقف یا ابطال اجرائیه است. برخی نویسندگان، دعوای ابطال را به دلیل ارتباط با حقوق مالی، مالی دانسته‌اند و هزینه دادرسی آن را تابع مبلغ چک یا بخشی از آن تلقی کرده‌اند.^۱ نشست‌های قضائی قزوین و قائم‌شهر (۹۶۴۳، ۱۳۹۹/۹/۸؛ ۱۰۵۳۹، ۱۴۰۱/۸/۱۲) نیز این دیدگاه را تأیید کرده‌اند. بااین حال، نشست قضائی بندرگناوه (۱۱۱۸۹، ۱۴۰۱/۱۱/۱۷) این دعوا را غیرمالی تلقی کرده است.

درمقابل، اداره کل حقوقی قوه قضائیه در نظریات مشورتی متعددی (۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۹۴۹، ۱۴۰۲/۳/۱۹؛ ۱۲۸۳، ۱۴۰۲/۷/۵؛ ۶۹۹، ۱۴۰۲/۹/۱۲؛ ۸۳۲، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۳/۶؛ ۵۰۱، ۱۴۰۳/۷/۲۱) دعوای مستقل ابطال را رد کرده است و آن را اثری تبعی بر دعوای اصلی می‌دانند. پذیرش تبعی بودن، ابهام مالی یا غیرمالی بودن را مرتفع می‌کند، اما فقدان نص صریح، اختلاف نظر را تداوم بخشیده است.

۳-۲-۳- ترکیب و تعدد

ماده ۲۳ امکان اقامه دعاوی متعدد در کنار اجرائیه قضائی را پیش‌بینی کرده، اما اجرائیه را تنها علیه صادرکننده یا صاحب حساب ممکن دانسته و به دلیل عدم صدور گواهی امضا برای ضامن و ظهرنویس، آن‌ها را مستثنی کرده است؛^۲ این محدودیت، دارنده را ناگزیر به اقامه دعاوی جداگانه می‌کند؛^۳ لیکن از معایب این ماده شمرده می‌شود.^۴ همچنین، آثار اجرائیه را به مبلغ چک و حق الوکاله محدود کرده و خسارت تأخیر تأدیه نیازمند دعوای

۱ قاسمی، محسن، رامین قاسمی، چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک، پیشین، صص ۱۱۲-۱۱۳

۲ کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجاری، پیشین، صص ۱۹۱-۱۹۶

۳ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۹؛ بنایی اسکویی، مجید، سیدحمیدرضا جلالی، «ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه»، پیشین، ص ۴۹۵

۴ عبدی پور فرد، ابراهیم، حقوق تجارت، جلد سوم: اسناد تجاری، پیشین، ص ۲۸۲

جداگانه است.^۱ بنابراین اجرائیه مزبور، مانع دعوای جداگانه نیست و مطالبه خسارت تأخیر تأدیه، مستلزم دعوای حقوقی است.^۲

درمقابل، عده‌ای استدلال می‌کنند که هم‌زمانی بهره‌مندی از دو ضمانت اجرای حقوقی با موضوع دریافت وجه چک، منطقی نیست؛ زیرا دو اقدام مستقل در مراجع مختلف ممکن است به آرا یا اجراهای متعارض یا تکراری منجر شود. ازاین‌رو، برخی اجرائیه قضائی را تنها با شکایت کیفری قابل جمع می‌دانند^۴ و معتقدند اصل بر مطالبه وجه چک از طریق دادخواست و رسیدگی ترافیعی است و اجرائیه استثناست.^۵ به نظر نگارنده، این تمرکززدایی با تسریع در رسیدگی و وصول چک ناسازگار است. زیرا به دلیل لزوم ثبت مشخصات منتقل‌الیه در سامانه صیاد، صدور اجرائیه علیه ظهرنویسان نیز ممکن است.

۳-۳- شرایط و الزامات توقف عملیات اجرائی

ماده ۲۳ ق.ص.چ توقف عملیات اجرایی را به‌عنوان راهکاری موقت برای حفظ حقوق طرفین تا تعیین تکلیف دعوای اصلی، پیش‌بینی کرده است. این امر مستلزم احراز شرایطی است که قانونگذار صراحتاً یا ضمناً مقرر کرده که در مقایسه با قوانین مشابه ویژگی‌هایی خاص دارد.

۱ همان، ص ۲۸۲؛ زاهدیان‌تجنکی، مهران، پیروزی‌پیمان، زهره، ارکان دعوای حقوقی در پرتو رویه قضائی، جلد اول، (تهران: جنگل: جاودانه، ۱۴۰۳)، ص ۵۷۱؛ نظریه مشورتی ۲۶۲۹، ۱۳۹۷/۱۱/۱۰

۲ گرامی، حسین، شرح ماده به ماده قانون صدور چک، پیشین، ص ۱۹۲؛ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۵

۳ بیرانوند، رضا، اکرم نعمتی، «قانون چک و خسارت تأخیر تأدیه چک»، پژوهش ملل، شماره ۸۷، (۱۴۰۲)، ص ۱۲۳

۴ بنایی‌اسکویی، مجید، سیدحمیدرضا جلالی، «ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه»، پیشین، ص ۵۱۲

۵ اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، پیشین، ص ۱۸

۳-۳-۱- شرط نخست: اقامه دعوی متناسب در مراجع قضائی

در اجرای ثبت، اقامه دعوی بطلان یا ابطال دستور اجرا برای توقف کافی است؛ اما ماده ۲۳ ق.ص.چ دعوی مشروط یا تضمینی بودن چک یا تحصیل مجرمانه آن را مبنای توقف قرار داده است. بنابراین، توقف به قوت دلایل و نتیجه این دعوی وابسته است.

۳-۳-۲- شرط دوم: ارائه درخواست توقف

ماده ۵ قانون اجرای احکام مربوط به اسناد لازم الاجرای ثبتی، توقف را به درخواست مدعی و احراز شرایط خاص مشروط کرده است؛ اما ماده ۲۳ ق.ص.چ درباره نحوه اقدام ساکت است. با این حال، توقف بدون دلایل قوی یا ضرر جبران ناپذیر است و بدون درخواست از دادگاه ممکن نیست. دکتین حقوقی در تبیین ماهیت این درخواست متشکک است. برخی توقف را با دستور موقت پس از دادخواست حقوقی ممکن دانسته اند؛ اما جای دیگر، دستور موقت را نفی کرده اند و درخواست ساده را کافی شمرده اند.^۴ بر ضرورت اقامه دعوی ماهیتی تأکید کرده اند^۵ ولی در محکومیت کیفری، درخواست بدون تشریفات را پذیرفته اند.^۶ این ناسازگاری ها، ناشی از ابهام ماده ۲۳، تبیین روش ارائه درخواست توقف را با چالش مواجه کرده و بازنگری قانونی را ضروری می سازد.

۳-۳-۳- شرط سوم: احراز شرایط خاص به وسیله مرجع قضائی

ماده ۲۳ توقف را به احراز دو شرط مشروط کرده است: ظن قوی به صحت ادعا (مانند مشروط یا تضمینی بودن چک یا تحصیل مجرمانه) که می تواند با کیفرخواست احراز شود،

۱ شمس، عبدالله، اجرای احکام مدنی: قواعد عمومی، پیشین، ص ۷۴

۲ همان، ص ۷۳

۳ اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین،

ص ۱۷

۴ همان منبع، ص ۲۳

۵ همان منبع، صص ۲۲-۲۳

۶ همان منبع، ص ۳۳

یا ضرر جبران‌ناپذیر از اجرا. در این موارد، دادگاه با بررسی شکلی ادله و بدون رسیدگی ترافعی، پس از احراز شرط و اخذ تأمین، قرار توقف صادر می‌کند.^۱ اما نحوه احراز ظن قوی و تعریف ضرر جبران‌ناپذیر نامشخص است.^۲ عبارت «تأمین مناسب» نیز مبهم بوده و نوع، میزان و مدت آن تعیین نشده است. نشست قضائی کرمان (۱۳۹۹/۰۵/۰۷) میزان خسارت را به صلاح‌دید قاضی دانسته است. در دکتین نیز، برخی با این عقیده همسو و معتقدند قانون معیاری نداده و به ماده ۳۱۹ ق.آ.د.م ارجاع داده‌اند.^۳ درحالی که برخی دیگر معتقدند نوع تأمین می‌تواند وجه نقد، ضمانت‌نامه بانکی یا مال منقول و غیرمنقول باشد که خسارت دارنده را جبران کند، میزان آن شامل مبلغ چک و خسارات تأخیر و مدت آن تا حکم قطعی است.^۴ و برخی آن را به وجه نقد معادل مبلغ اجرائیه محدود کرده‌اند.^۵ حل این ابهامات نیازمند اصلاح قانون است.

۳-۴- آثار صدور قرار توقف

با احراز شروط، دادگاه قرار توقف عملیات اجرایی صادر می‌کند و اجرا تا تعیین تکلیف دعوای اصلی متوقف می‌شود و رفع اثر از اجرائیه به نتیجه دعوای اصلی وابسته است. اما فقدان سازوکار صریح برای توقف و رفع اثر، نقضی است که کارایی ماده ۲۳ را کاهش داده و بازنگری قانونی را ضروری می‌سازد.

ماده ۲۳ برای حالتی که صادرکننده پس از ختم اجرا در دعوای اصلی موفق به اثبات عدم استحقاق دارنده شود، راهکاری پیش‌بینی نکرده است. با این حال، ماده ۳۹ ق.ا.ا.م به عنوان قاعده عام مقرر می‌دارد در صورت فسخ یا نقض حکم اجرا شده، عملیات اجرایی

۱ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۲۴

۲ بنایی اسکویی، مجید، سیدحمیدرضا جلالی، «ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه»، پیشین، ص ۵۱۱

۳ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص ۲۵۹

۴ رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری‌های جدید قانون صدور چک، چالش‌ها و آثار آن»، پیشین، ص ۱۰۶

۵ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، ص ۱

بررسی تحلیلی اجرای قضائی چک ... | اعتمادشفیع و عبدی پور فرد | ۱۸۳

به حالت پیشین باز می‌گردد و آنچه اجرا شده مسترد می‌شود. هرچند اجرائیه ماده ۲۳ مبتنی بر حکم نیست، اما با نفی مبنای اجرائیه توسط حکم دعوای اصلی، دادگاه می‌تواند دستور استرداد مورد اجرا را صادر کند. این رویکرد ابهام ماده ۲۳ را مرتفع و حقوق صادرکننده را تضمین می‌کند. باین حال، نبود صراحت قانونی ایجاب می‌کند قانونگذار این موضوع را صراحتاً تبیین کند.

۳-۵- مرجع صالح برای توقف و ابطال

ماده ۲۳ علی‌رغم پیش‌بینی حق اعتراض برای صادرکننده، با به کارگیری عبارت «مراجع قضائی» موجب ابهام در تشخیص مرجع صالح گردیده و در نتیجه به تشتت در دکترین و رویه قضائی دامن زده است.

درمورد توقف؛ در رویه قضائی، برخی مرجع رسیدگی به دعوای اصلی (دادسرا، دادگاه کیفری یا حقوقی) را برای توقف صالح می‌دانند (نشست قضائی ۷۵۹۹، ۱۳۹۸/۱۱/۸). نظریات مشورتی متعددی (۳۱۳۸، ۱۳۹۸/۲/۱۶؛ ۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۹۴۹، ۱۴۰۲/۳/۱۹؛ ۱۲۸۳، ۱۴۰۲/۷/۵؛ ۶۹۹، ۱۴۰۲/۹/۱۲؛ ۸۳۲، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۳/۶؛ ۵۰۱، ۱۴۰۳/۷/۲۱) این صلاحیت را تأیید کرده، لیکن ابطال را تبعی می‌دانند. درمقابل، برخی دادگاه صادرکننده را صالح شمرده‌اند (نشست‌های قضائی ۸۸۷۵ (۱۳۹۸/۲/۸) و کرمان (۱۴۰۱/۸/۳)؛ دادنامه ۴۸۱۷۲۶۴/۱۴۰۰۹۱۹۲۰۰۴ شعبه ۱۲ دیوان عالی). دیدگاه سوم توقف را مستقل و در صلاحیت دادگاه عمومی حقوقی می‌داند (نشست قضائی ۹۶۴۳، ۱۳۹۹/۹/۸؛ نظریه مشورتی ۲۶۲۹، ۱۳۹۷/۱۱/۱۰).

دکترین نیز در این باره منسجم نیست؛ برخی مرجع دعوای اصلی را صالح می‌دانند؛ زیرا مرجع صادرکننده اجرائیه در مقام رسیدگی نیست.^۱ در مقابل، برخی دادگاه صادرکننده را برای دعوای عدم استحقاق صالح می‌دانند.^۲

ماده ۲۳ نسبت به ابطال ساکت است. برخی آن را در صلاحیت دادگاه صادرکننده می‌دانند؛ اما نظریات مشورتی متعددی (۳۱۳۸، ۱۳۹۸/۲/۱۶؛ ۱۲۵۱، ۱۴۰۱/۱۲/۲۲؛ ۹۴۹، ۱۴۰۲/۳/۱۹؛ ۱۲۸۳، ۱۴۰۲/۷/۵؛ ۶۹۹، ۱۴۰۲/۹/۱۲؛ ۸۳۲، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹؛ ۳۲، ۱۴۰۳/۳/۶؛ ۵۰۱، ۱۴۰۳/۷/۲۱) آن را تبعی و دعوای مستقل را غیر مسموع می‌دانند.

به نظر نگارنده، در دعوای اعتراضی، عبارت «مراجع» در ماده ۲۳ و امکان طرح شکایت در مراجع کیفری، نشان‌دهنده عدم ملازمه با مرجع صدور اجرائیه است؛ از این رو این دعوای تابع قواعد عام صلاحیت هستند. دعوای مدنی، مانند اثبات مشروطیت یا تضمینی بودن چک صیادی، حسب نصاب مالی در صلاحیت دادگاه صلح یا دادگاه عمومی حقوقی و دعوای کیفری، مانند کلاهبرداری یا خیانت در امانت، حسب مورد در صلاحیت دادسرا یا دادگاه کیفری قرار دارند. برای توقف اجرائیه، با استناد به ماده ۸ ق.آ.د.م و اصل عدم مداخله مراجع هم‌عرض، دادگاه صادرکننده صالح است. ولی درباره ابطال اجرائیه، با وحدت ملاک از ماده ۳۹ ق.ا.ا.م و تبصره ۳ ماده ۵ مکرر ق.ص.ج، دادگاه صادرکننده پس از قطعیت دعوای اصلی، با درخواست دارنده یا صادرکننده یا رأساً، اجرائیه را باطل می‌کند و نیازی به دعوای مستقل نیست. با این حال، به منظور پرهیز از تفسیرهای مختلف، اصلاح ماده ۲۳ ضروری است.

۱ رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری‌های جدید قانون صدور چک، چالش‌ها و آثار آن»، پیشین، ص ۱۰۶

۲ شمس، عبدالله، اجرای احکام مدنی: بایسته‌ها، پیشین، ص ۱۸۰

۳ اکبری‌دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، پیشین، صص ۱۶-۱۷؛ آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، پیشین، ص

جمع‌بندی و پیشنهادها

تفسیر قضائی:

۱. اجرائیه قضائی چک در ماده ۲۳ قانون صدور چک، نهادی نوین و متمایز است که برخلاف اجرائیه‌های قضائی سنتی، بدون نیاز به رسیدگی ترافعی صادر می‌شود و اعتراض به آن از طریق دعوای ماهیتی ممکن است و برخلاف اجرائیه ثبتی، نیازی به ارائه اصل چک ندارد و امکان بازداشت مدیون را فراهم می‌سازد. تلاش برای انطباق این نهاد با نهادهای سنتی، ریشه اصلی تشنج رویه و دکترین است.

۲. نگارش مبهم ماده ۲۳، رویه قضائی را در تعیین صلاحیت مرجع صدور اجرائیه دچار تشنج کرده است. عبارت «دادگاه» و استثنایی بودن صلاحیت شورا، صلاحیت ذاتی را به دادگاه عمومی حقوقی محدود می‌کرد اما با تصویب قانون شوراهای حل اختلاف (مصوب ۱۴۰۲/۶/۲۲)، شورای حل اختلاف از فرایند قضائی حذف گردید و صدور اجرائیه قضائی چک صیادی تا نصاب یک میلیارد ریال در صلاحیت دادگاه صلح و مازاد بر آن در صلاحیت دادگاه عمومی حقوقی قرار گرفت. با وحدت ملاک از رأی وحدت رویه ۶۸۸ دیوان عالی کشور، محل صدور چک، محل پرداخت و اقامتگاه خوانده صالح به‌شمار می‌روند.

۳. دعوای مستقل توقف یا ابطال اجرائیه قضائی چک صیادی با صدور قرار عدم استماع مواجه می‌شوند، زیرا قانونگذار آن‌ها را به‌عنوان هدفی مستقل در نظر نگرفته است. توقف، منوط به اقامه دعوای اصلی بوده و براساس ماده ۸ قانون آیین دادرسی مدنی و اصل منع مداخله مراجع هم‌عرض، با درخواست ذی‌نفع و احراز قضائی به‌وسیله دادگاه صادرکننده، بدون رسیدگی ترافعی انجام می‌شود. ابطال نیز، به دلیل خروج موضوعی از ماده ۱۱ قانون اجرای احکام مدنی، با وحدت ملاک از تبصره ۳ ماده ۵ مکرر و ماده ۳۹ قانون اجرای احکام مدنی، اثر تبعی پیروزی در دعوای اصلی خواهد بود و دادگاه صادرکننده اجرائیه پس از اطلاع از دادنامه دعوای اصلی، بدون نیاز به تصریح در حکم، با درخواست دارنده یا صادرکننده یا رأساً، اجرائیه را باطل می‌کند.

۴. دعوای اعتراضی چک صیادی تابع قواعد عام صلاحیت هستند. دعوای مدنی، مانند اثبات مشروطیت یا تضمینی بودن چک، حسب نصاب مالی در صلاحیت دادگاه صلح یا عمومی حقوقی و دعوای کیفری، مانند کلاهبرداری یا خیانت در امانت، حسب مورد در صلاحیت دادسرا یا دادگاه کیفری قرار دارند. باتوجه به ماده ۲۴۹ قانون تجارت (وصف تجریدی اسناد تجاری)، این دعوای تنها علیه دارنده با سوءنیت یا بلافصل قابل طرح بوده و دارنده ناآگاه ثالث از اعتراضات مصون است.

پیشنهادهای تقنینی:

۵. شایسته است قانونگذار با اصلاح ماده ۲۳ قانون اصلاح قانون صدور چک، ابهامات موجود را رفع کند. این اصلاح شامل تبیین ماهیت متمایز اجرائیه قضائی، تعیین صریح صلاحیت مراجع، تشریح فرایند توقف و ابطال اجرائیه و تأکید بر غیرمحصور بودن دعوای اعتراضی با تعبیری مانند «هر دعوای حقوقی یا شکایت کیفری مرتبط با چک» است.

۶. تبیین معیارهای قانونی برای احراز «ظن قوی»، «ضرر جبران‌ناپذیر» و «تأمین مناسب» در فرایند توقف اجرائیه، تشتت رویه را کاهش داده و شفافیت را افزایش می‌دهد.

۷. حذف دعوای غیرمرتبط مانند مفقودی، سرقت و جعل از متن ماده ۲۳، باتوجه به لزوم ثبت در سامانه صیاد، ناسازگاری‌های قانونی را برطرف می‌کند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Mostafa Etemad Shafee

<https://orcid.org/0000-0002-1750-7030>

Ebrahim Abdipour Fard

<https://orcid.org/0000-0001-6340-9733>

منابع

کتاب:

- بارانی، محمد، *جعل و تزویر در قانون و رویه قضائی ایران*، (تهران: انتشارات قوه قضائیه، ۱۴۰۲).

- تدین، علی اصغر، *دعاوی اسناد تجاری*، (تهران: انتشارات قوه قضائیه، ۱۴۰۳).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *ترمینولوژی حقوق*، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۷).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *وسیط در ترمینولوژی حقوق*، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۸).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، جلد اول، (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۱).
- حاجیان، هانی، *قانون شورای حل اختلاف در نظم حقوقی کنونی*، (تهران: مجد، ۱۳۹۳).
- حیاتی، علی عباس، *اجرای احکام مدنی در نظم حقوقی کنونی*، تهران: میزان، ۱۳۹۰.
- خدابخشی، عبدالله، *حقوق حاکم بر اجرای آرای مدنی*، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۳).
- زاهدیان تجنکی، مهران، *پروزیپمان، زهره، ارکان دعاوی حقوقی در پرتو رویه قضائی*، جلد اول، (تهران: جنگل: جاودانه، ۱۴۰۳).
- زینالی، مهدی، *دعوی ابطال اجرائیه در رویه دادگاهها*، (تهران: چراغ دانش، ۱۴۰۱).
- شمس، عبدالله، *آیین دادرسی مدنی*، جلد دوم، (تهران: دراک، ۱۳۸۴).
- شمس، عبدالله، *آیین دادرسی مدنی (دوره بنیادین)*، جلد دوم، (تهران: دراک، ۱۳۹۵).
- شمس، عبدالله، *اجرای احکام مدنی: بایسته‌ها*، (تهران: دراک، ۱۴۰۲).
- شمس، عبدالله، *اجرای احکام مدنی: قواعد عمومی*، (تهران: دراک، ۱۴۰۳).
- صدقی، غلامعلی، *عملیات اجرایی ثبت و ابطال اجرائیه ثبتی به همراه نقد آرای دیوان عالی کشور*، (تهران: قوه قضائیه، ۱۴۰۳).
- عبدی پور فرد، ابراهیم، *مباحثی تحلیلی از حقوق تجارت*، (قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰).
- عبدی پور فرد، ابراهیم، *حقوق تجارت*، جلد سوم: *اسناد تجاری*، (تهران: مجد، ۱۴۰۳).
- عسگری، غلامحسین، *باطل بطلان و ابطال در حقوق مدنی ایران*، (تهران: رامداد، ۱۴۰۳).
- قاسمی، محسن، رامین قاسمی، *چک در نظم نوین: تشریح قانون اصلاحی قانون صدور چک*، (تهران: دادبخش، ۱۴۰۰).
- کاتوزیان، ناصر، *اعتبار امر قضاوت شده در دعاوی مدنی*، (تهران: دادگستر، ۱۳۷۶).
- کامیار، غلامرضا، *مجموعه محشای قانون صدور چک*، (تهران: مجد، ۱۴۰۲).

- کاویانی، کوروش، حقوق اسناد تجارتي، (تهران: میزان، ۱۴۰۱).
- گرامی، حسین، شرح ماده به ماده قانون صدور چک، (تهران: جنگل، ۱۳۹۷).
- متین دفتري، احمد، آيين دادرسي مدني و بازرگاني، جلد دوم، (تهران: مجد، ۱۳۴۳).

مقاله:

- اسفندیاری، احمد، غلامعلی سیفی زیناب، «توجیه اصل عدم توجه ایرادات در حقوق براتی از منظر فقهی»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶۳، (۱۴۰۰). doi: 10.22034/ijrj.2021.682410
- اسکینی، ربیعا، صالح یمرلی، «نوآوری‌های قانون اصلاح صدور چک مصوب ۱۳۹۷، گامی به پس یا گامی به پیش»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۴۶، (۱۴۰۰). doi: 10.48300/jlr.2021.132610
- اکبری دهنوی، میثم؛ ربیعا اسکینی، هانی حاجیان، «تحلیل حقوقی ماده ۲۳ قانون اصلاحی قانون صدور چک»، حقوق تطبیقی معاصر، شماره ۲۶، (۱۴۰۱). doi: 10.22034/law.2021.45853.2892
- الماسی، میلاد، «نقد و بررسی تطبیقی چک در پیمان متحدالشکل ژنو با قانون تجارت و قوانین صدور چک ایران»، فصلنامه بین‌المللی قانون‌یار، شماره ۱۵، (۱۳۹۹).
- امینی، منصور، امیر نیکوبیان، «مفهوم شناسی اصول اجرای احکام مدنی»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۹۷، (۱۳۹۶). doi: 10.22034/law.2021.45853.2892
- امینی، مهدی، «دفاع با تمرکز بر ایرادات رابطه پایه (منشأ) در روابط یدهای بلافصل سند تجاری»، فصلنامه رأی، شماره ۸، (۱۳۹۳). doi: 10.22106/jcr.2016.23956
- آقایی، کامران، «تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک»، حقوق تطبیقی، شماره ۲، (۱۴۰۱). doi: 10.22096/law.2022.538915.1935
- بنایی اسکویی، مجید، سیدحمیدرضا جلالی، «ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۵۲، (۱۴۰۱). doi: 10.48300/jlr.2022.332794.1990
- بیرانوند، رضا، اکرم نعمتی، «قانون چک و خسارت تأخیر تأدیه چک»، پژوهش ملل، شماره ۸۷، (۱۴۰۲).

- جنیدی، لعیاء، صادق شریعتی نسب، «وصف تجریدی در حقوق ایران با تأکید بر رویه قضائی»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره 43، (۱۳۹۲). doi: 10.22059/jlq.2013.35277
- حسینی، سیدمحمدجواد، ابراهیم عبدی پور فرد، «بررسی تطبیقی اعلان در قراردادهای بیع بین المللی کالا و حقوق ایران»، پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۴۹، (۱۴۰۳). doi: 10.22054/jplr.2025.82787.2889
- خاکسار، الهه، سعیده یاری، «سیاست جنایی ایران در قبال چک بلامحل»، فصلنامه علمی حقوق و مطالعات نوین، شماره ۴، (۱۴۰۱).
- خدادادی، جواد، «اشتراط یا عدم اشتراط «تضمینی نبودن» چک جهت صدور اجرائیه ثبتی»، فصلنامه رأی، شماره ۴۰، (۱۴۰۱). doi: 10.22106/jcr.2023.5537.07.1407
- خوش، اکبر، علی رادان جلی، وحید قاسمی عهد، «ایرادات قابل طرح در برابر اسناد تجاری در حقوق ایران با نگرشی بر کنوانسیون های بین المللی»، پژوهش های روابط بین الملل، شماره ۴۱، (۱۴۰۰). doi: 10.22034/irr.2021.141270
- دشتبانی روزبهانی، محمد، عبدالرضا اصغری، «پیشگیری از جرائم مرتبط با چک در قانون اصلاحی ۱۳۹۷ صدور چک»، آموزه های حقوق کیفری، شماره ۲۱، (۱۴۰۰). doi: 10.30513/cld.2021.1452.1237
- رحمانی، حسین، ناصر ترابی، «واکاوی نوآوری های جدید قانون صدور چک، چالش ها و آثار آن»، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، شماره ۳۲، (۱۴۰۰).
- رضایی، مهدی، «حقوق و تکالیف دارنده چک در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی کنوانسیون ژنو»، ماهنامه کانون، شماره ۱۲۱، (۱۳۹۰).
- روانان، علی، «بررسی تطبیقی دارنده ی چک با حسن نیت و بدون حسن نیت در قوانین دنیا»، مجله اندیشه های اسلامی، شماره ۱، (۱۳۸۶).
- سربازی، ناصر، علیرضا رجب زاده اصطهباناتی، طیب افشارنیا، «واکاوی نقش تنظیم گری بانک مرکزی در معاملات اسناد تجاری در پرتوی قانون جدید چک»، پژوهش های نوین حقوق /داری، شماره ۱۵، (۱۴۰۲). doi: 10.22034/mral.2022.553762.1310
- صقری، محمد، «اعتبار صحت ظاهری در حقوق تجارت (بحثی در حقوق ایران و فرانسه)»، نشریه دیدگاه های حقوق قضائی، شماره ۵۳، (۱۳۹۰).
- عبدالملکی، مهدی، «اوصاف اسناد براتی در نظریه های حقوقی»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۹، (۱۳۸۹). doi: 10.22106/jlj.2010.11189

- عبدی پور فرد، ابراهیم، علی فتوحی راد، «آثار حقوقی جعل امضای صادرکننده و ظهورنویس چک»، مجله حقوقی دانشگاه شیراز، شماره ۳، (۱۳۹۶). doi: 10.22099/jls.2017.22881.2148
- عبدی پور فرد، ابراهیم، «چالش های حقوقی قانون صدور چک»، حقوق اسلامی، شماره ۷۲، (۱۴۰۱).
- عبدی پور فرد، ابراهیم، ریحانه طباطبایی نژاد، فاطمه بازوکار، «تأثیر قانون صدور چک اصلاحی بر ضمانت اجرای قانونی آن»، مجله پژوهش های حقوقی، شماره ۵۹، (۱۴۰۳). doi: 10.48300/jlr.2023.377361.2285
- فتاحی، مهدی، «مرز تفکیک صلاحیت در دعاوی راجع به اعتراض به عملیات اجرایی ثبت و ابطال دستور اجرا»، فصلنامه قضاوت، شماره ۸۷، (۱۳۹۵).
- فرزادی مهر، سارا، شاپور محمدحسینی، محمدرضا حقیقی، «بررسی مفهوم دارنده سند تجاری»، تمدن حقوقی، شماره ۱۷، (۱۴۰۲). doi: 10.22034/lc.2023.415790.1394
- فرزادی مهر، سارا، شاپور محمدحسینی، محمدرضا حقیقی، «استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت»، تمدن حقوقی، شماره ۱۹، (۱۴۰۳). doi: 10.22034/lc.2024.418713.1402
- کاتوزیان، ناصر، «ماهیت و اثر اماره حقوقی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۴، (۱۳۸۳).
- مسعودی، بابک، «اصول حاکم بر اسناد تجاری»، مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، شماره ۱۷۱، (۱۳۷۹).
- نعمت اللهی، اسماعیل، «ماهیت فقهی و حقوقی قرض دادن بر گه چک و روابط اطراف آن»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۴۷، (۱۳۹۷). doi: 10.30497/law.2018.2294

Translated References into English

Books

- Abdipour Fard, Ebrahim. *Analytical Discussions on Commercial Law*, (Qom: Research Institute of Hawza and University, 2021). [In Persian]
- Abdipour Fard, Ebrahim. *Commercial Law, Volume Three: Commercial Documents*, (Tehran: Majd, 2024). [In Persian]

- Asgari, Gholamhossein. *Void, Nullity and Annulment in Iranian Civil Law*, (Tehran: Ramdad, 2024). [In Persian]
- Barani, Mohammad. *Forgery and Fraud in Iranian Law and Judicial Practice*, (Tehran: Judiciary Publication, 2023). [In Persian]
- Gerami, Hossein. *Article-by-Article Commentary on the Check Issuance Law*, (Tehran: Jangal, 2018). [In Persian]
- Hajian, Hani. *Law of the Dispute Resolution Council in the Current Legal System*, (Tehran: Majd, 2014). [In Persian]
- Hayati, Ali Abbas. *Enforcement of Civil Judgments in the Current Legal System*, (Tehran: Mizan, 2011). [In Persian]
- Jafari Langaroudi, Mohammad Jafar. *Comprehensive Terminology of Law: Volume Two*, (Tehran: Ganj-e Danesh, 2021). [In Persian]
- Jafari Langaroudi, Mohammad Jafar. *Comprehensive Terminology of Law: Volume One*, (Tehran: Ganj-e Danesh, 2022). [In Persian]
- Jafari Langaroudi, Mohammad Jafar. *Intermediate Terminology of Law*, (Tehran: Ganj-e Danesh, 2009). [In Persian]
- Jafari Langaroudi, Mohammad Jafar. *Terminology of Law*, (Tehran: Ganj-e Danesh, 1998). [In Persian]
- Kamyar, Gholamreza. *Annotated Collection of the Check Issuance Law*, (Tehran: Majd, 2023). [In Persian]
- Katoozian, Naser. *Authority of Res Judicata in Civil Litigation*, (Tehran: Dadgostar, 1997). [In Persian]
- Kaviani, Koroush. *Law of Commercial Documents*, (Tehran: Mizan, 2022). [In Persian]
- Khodabakhshi, Abdollah. *Law Governing the Enforcement of Civil Judgments*, (Tehran: Enteshar Corporation, 2014). [In Persian]

- Matin Daftari, Ahmad. *Civil and Commercial Procedure, Volume Two*, (Tehran: Majd, 1964). [In Persian]
- Qasemi, Mohsen, Ramin Qasemi. *Checks in the New Order: Explanation of the Amended Check Issuance Law*, (Tehran: Dadbakhsh, 2021). [In Persian]
- Sedghi, Gholamali. *Registration Enforcement Operations and Annulment of Registration Enforcement with a Critique of Supreme Court Rulings*, (Tehran: Judiciary Publication, 2024). [In Persian]
- Shams, Abdollah. *Civil Procedure (Fundamental Course): Volume Two*, (Tehran: Derak, 2016). [In Persian]
- Shams, Abdollah. *Civil Procedure: Volume Two*, (Tehran: Derak, 2005). [In Persian]
- Shams, Abdollah. *Enforcement of Civil Judgments: Essentials*, (Tehran: Derak, 2023). [In Persian]
- Shams, Abdollah. *Enforcement of Civil Judgments: General Rules*, (Tehran: Derak, 2024). [In Persian]
- Tadayyon, Ali Asghar. *Commercial Document Litigation*, (Tehran: Judiciary Publication, 2024). [In Persian]
- Zahedian Tejenki, Mehran, Zohreh Piroozpeyman. *Elements of Civil Litigation in Light of Judicial Practice, Volume One*, (Tehran: Jangal, Javdanesh, 2024). [In Persian]
- Zeinali, Mehdi. *Litigation for Annulment of Enforcement in Court Practice*, (Tehran: Cheragh-e Danesh, 2022). [In Persian]

Articles

- Abdipour Fard, Ebrahim, Ali Fotuhi Rad. "The Legal Effects of Forged Signatures of Cheque (Comparative Study in Civil Law, Common Law &

- Iranian Law).", *Journal of Legal Studies*, no. 3, (2017). doi: 10.22099/jls.2017.22881.2148 [In Persian]
- Abdipour fard, Ebrahim, Reihaneh sadat Tabatabaei nejad and Fatemeh Bazoukar. "The Effect of Reformed Cheque Issuance Law on Its Legal Enforcement Guarantees.", *Journal of Legal Research*, no. 59, (2024). doi: 10.48300/jlr.2023.377361.2285 [In Persian]
 - Abdipour Fard, Ebrahim. "Legal Challenges of the Issuance of Cheque Act.", *Islamic Law*, no. 72, (2022). [In Persian]
 - Abdolmaleki, Mahdi. "The Characteristics of Bill of Documents in Legal Theories.", *The Judiciarys Law Journal*, no. 69, (2010). doi: 10.22106/jlj.2010.11189 [In Persian]
 - Aghaei, Kamran. "An analysis of the domain and proceedings rules governing the article 23 of the amended statute of 4/11/2018 on checks.", *Journal of Comparative Law*, no. 2, (2023). doi: 10.22096/law.2022.538915.1935 [In Persian]
 - Akbri dekho, Meysam, Rabia eskini and Hani hajian. "Article 23 of the Amending Law of the Check Issuance Law.", *Jurisprudence and Islamic Law*, no. 26, (2022). doi: 10.22034/law.2021.45853.2892 [In Persian]
 - Almasi, Milad. "Critical and Comparative Review of Checks in the Geneva Uniform Convention with Iran's Commercial Law and Check Issuance Laws.", *Journal of Civil & Legal Sciences*, no. 15, (2020). [In Persian]
 - Amini, Mahdi. "Defense Focusing on Objections to the Basis (Origin) Relationship in Immediate Commercial Document Transactions.", *Ray (Judicial Case Review)*, no. 8, (2014). doi: 10.22106/jcr.2016.23956 [In Persian]
 - Amini, Mansour, Amir nikoubayan. "Understanding the Concept of the Policies of Civil Judgments' Enforcement.", *The Judiciarys Law Journal*, no. 97, (۲۰۱۷). doi: ۱۰/۲۲۱۰۶/jlj.۲۰۱۷/۲۵۸۹۷ [In Persian]

- Banaei Oskoei, Majid, Seyed Hamidreza Jalali. "The elements of issuing a non-payment check through the court.", *Journal of Legal Research*, no. 52, (2023). doi: 10.48300/jlr.2022.332794.1990 [In Persian]
- Biranvand, Reza, and Akram Nemati. "The Law of Checks and Damages for Delayed Payment of Checks.", *International Journal of Nations Research*, no. 87, (2023) [In Persian]
- Dashtbani Rouzbahani, Muhammad, Abdoreza Asghari. "Crime Prevention Relating to Cheques 1397 Amendments on Cheque's Issuance Regulation.", *Criminal Law Doctrines*, no. 21, (2021). doi: 10.30513/cld.2021.1452.1237 [In Persian]
- Esfandiari, Ahmad, Gholamali seifi zeinab. "Justifying the Principle of not Paying Attention to the Objections in Patent Rights from Jurisprudential Point of View.", *Journal of Islamic Law & Jurisprudence Researches*, no. 63, (2021). doi: 10.22034/ijrj.2021.682410 [In Persian]
- Eskini, Rabiaa. Saleh Yamrali. "The Innovations in the Reformed Act of Check 1397; A step back or a step forward?". *Journal of Legal Research*, no. 46, (2021). doi: 10.48300/jlr.2021.132610 [In Persian]
- Farzadimehr, Sara, Shapoor Mohammadhosseini and Mohammadreza Haghighi. "Examining the Concept of the Holder of a Commercial Document.", *Fares Law Research*, no. 17, (2024). doi: 10.22034/lc.2023.415790.1394 [In Persian]
- Farzadimehr, Sara, Shapoor Mohammadhosseini and Mohammadreza Haghighi. "Exceptions to the Principle of Inadmissibility of Objections against the Holder in Good Faith.", *Fares Law Research*, no. 19, (2024). doi: 10.22034/lc.2024.418713.1402 [In Persian]
- Fattahi, Mahdi. "Analysis of Jurisdiction in Cases Regarding Protest to Execution of Enforceable Official Documents and Invalidation of Execution Order.", *Judgment*, no.87, (2016). [In Persian]
- Hosseini, Seyed Mohammadjavad, Ebrahim Abdipourfard. "A Comparative Study of Notices in International Sale of Goods Contracts and

- Iranian Law.", *Private Law Research*, no. 49, (2025). doi: 10.22054/jplr.2025.82787.2889 [In Persian]
- Joneydi, Laya, Sadegh Shariatinasab. "The 'Abstraction Principle' in Iranian Law, emphasizing on Jurisprudence.", *Law Quarterly*, no. 43, (2013). doi: 10.22059/jlq.2013.35277 [In Persian]
 - Katoozian, Naser. "Nature and Effect of Legal Presumption.", *Journal of the Faculty of Law & Political Sciences*, no. 64, (2004). [In Persian]
 - Khaksar, Elahe, Saeideh Yari. "Iran's criminal policy against Unpaid checks.", *Scientific Journal of Law and Modern Studies*, no. 4, (2023) [In Persian]
 - Khodadadi, Javad. "Conditionality or non-conditionality of 'non-guaranteed' check for issuance of registration enforcement.", *Ray (Judicial Case Review)*, no. 40, (2022) doi: 10.22106/jcr.2023.553707.1407 [In Persian]
 - Khosh, Akbar, Ali Radan Jebeli and Vahid ghasemiahd. "Objections raised against commercial documents in Iranian Law with an attitude towards international conventions.", *International Relations Researches*, no. 41, (2021). doi: 10.22034/irr.2021.141270 [In Persian]
 - Masoudi, Babak. "Principles Governing Commercial Documents.", *Journal of the Central Bar Association*, no. 171, (2000). [In Persian]
 - Nematollahi, Esmail. "Legal and Jurisprudential Nature of Lending Check Paper.", *The Journal of Islamic Law Research*, no. 47, (2018). doi: 10.30497/law.2018.2294 [In Persian]
 - Rahmani, Hossein, Naser Torabi. "Analysis of New Innovations in the Check Issuance Law, Its Challenges, and Effects.", *Journal of Islamic Sciences Research and Studies*, no. 32, (2021) [In Persian]
 - Ravanani, Ali. "Comparative Study of Good Faith and Non-Good Faith Check Holders in Global Laws.", *Journal of Islamic Thoughts*, no. 1, (2007). [In Persian]

- Rezaei, Mehdi. "Rights and Obligations of the Check Holder in Iranian Law with a Comparative Study of the Geneva Convention.", *Kanun Monthly*, no. 121, (2011). [In Persian]
- Saghari, Mohammad. "Appearance or ostensible rights I commercial law (A comparison between Iranian and French laws).", *Judicial Law Views Quarterly (Law Views)*, no. 53, (2011). [In Persian]
- Sarbazi, Naser, Ali Reza Rajabzadeh Estahbanati and Teyeb Afsharnia. "An analysis of the central bank's regulatory role in commercial document transactions in the light of the new cheque law.", *The Journal of Modern Research on Administrative Law*, no.15, (2023). doi: 10.22034/mral.2022.553762.1310 [In Persian]

استناد به این مقاله: اعتماد شفیع، مصطفی و عبدی پور فرد، ابراهیم. (۱۴۰۴). بررسی تحلیلی اجرای قضایی چک صیادی و ابطال آن.. پژوهش حقوق خصوصی، (۵۱) ۱۳، ۱۳۹-۱۹۶.

doi: 10.22054/jplr.2025.82413.2925

Private Law Research is licensed under a Creative Commons NonCommercial 4.0 International License.